DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

BİLİNEN VE BİLİNMEYEN TANRI

EVRENSEL BİR "TANRI FİKRİ" TASAVVURU ÜZERİNE

SAMUEL BUTLER

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BİLİNEN VE BİLİNMEYEN TANRI

EVRENSEL BİR "TANRI FİKRİ" TASAVVURU ÜZERİNE

SAMUEL BUTLER

Tarihin çeşitli safhaları ya da coğrafyanın farklı bölgelerindeki öznel tanımlarından ziyade, gerçekten evrensel bir "tanrı fikri" tasavvuru üzerinde duran Butler, Babil kozmolojisinden, Yunan ve Sami dünyasına; Hint ve Uzakdoğu mitolojisinden Sibir anlatılarına kadar geniş bir alanı tarayarak "öz" bir "tanrı fikri" kavrayışına erişmeye çalışıyor.

Canlılığın ne olduğunun sorgulandığı bir dönemde ortaya çıkan bir canlılık dışı tanrı arayışının; kavranması zor ve evren dışındaki güçlerin bir açıklaması olarak sunulan deistik görüşlerin ve İbrahimî dinlerin "kendi kendini yaratan tanrı" görüşüne kadar farklı tanrı tasavvurlarını sentezleyen Butler, bu kısa ama etkili düşünce akışında, uzmanlığını ortaya koymuştur.

"Canlıların değişime uğrama yetilerinin olduğunun keşfedilmesi büyük bir şaşkınlıkla karşılanmış ve bu keşfe karşı yapılan, ham, sığ ve abes ifadelerin yerini aydınlanmaya bırakması yüz yıldan fazla zaman almıştır. Canlıların değişime karşı duran tarafının, değişimi destekleyen tarafından daha ağır olması nedeniyle, sağduyu ve tahammülü takdir etmeyi öğrenmemiz de başka bir yüzyıla mâl olabilir."

THG
0700188
SFP

9 786050 632897

www.kanonkitap.com KANON

/kanonkitap /kanonkitap /kanonkitap

KDV'DEN MUAFTIR ₺12,00

antropoloji · inceleme

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

SAMUEL BUTLER

Bilinen ve Bilinmeyen Tanrı

KANON

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kanon Kitap A 42

Bilinen ve Bilinmeyen Tanrı
God the Known, God the Unknown

© Samuel Butler, 1909
© Balkan Sanat Yayın Yapım Tic. Ltd. Şti., 2020

Bu kitabın Türkçe yayın hakları, Balkan Sanat Yayın Yapım Tic. Ltd. Şti.'ne aittir. Her hakkı saklıdır. Tanıtım amaçlı kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yayınlar Genel Koordinatörü İlker Balkan
Yayıma Hazırlayan Sayat Müller
Kapak Tasarımı Çağla Balkan
Tasarım ve Uygulama Balkan Sanat
Baskı Ofis Yayın Matbaa Kağıt San. ve Tic. Ltd. Şti
Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Işık San Sit. B Blok Z-1
Zeytinburnu İstanbul
Matbaa Sertifika No: 47894
Yayınevi Sertifika No: 41460

Birinci Basım Ekim 2020, İstanbul

ISBN 978-605-06328-9-7

BALKAN SANAT YAYIN YAPIM TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ
Örnek Mah. Yaşam Sok. No: 29 B 1 Ataşehir İSTANBUL
Tel: 0850 255 05 66
web: www.kanonkitap.com
e-posta: info@kanonkitap.com
Kanon Kitap bir **Balkan Sanat** markasıdır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

SAMUEL BUTLER

Bilinen ve Bilinmeyen Tanrı

Türkçesi
ESRA ÇILDIR KIRTAY

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

YAZARIN YAYINEVİMİZDEN ÇIKAN KİTAPLARI

A Bilinen ve Bilinmeyen Tanrı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

(d. 4 Aralık 1835 - ö. 18 Haziran 1902)

İngiliz yazar ve düşünürüdür.

Ailesine, özellikle de babasına, yakın çevresindekilere ve kiliseye karşı duyduğu nefret nedeniyle 1859 yılında Yeni Zelanda'ya giderek orada koyun yetiştiriciliğine başladı. 1864 yılında bu uğraştan elde ettiği servetle İngiltere'ye döndü. Yazdığı eleştiri kitapları ve romanlarıyla Darwin kuramını, kilise öğretisini ve Victoria döneminin ütopyacı felsefesini hicvederek Hristiyanlıktaki mucizeleri alaya aldı. Çeşitli gazete ve dergilerde çıkan yazıları ile kendisine döneminde geniş bir okur kitlesi bulan yazar, rasyonalist akımın eleştirisini, sağduyunun önemini ve kilisenin korkutucu gücünden sakınmayı ana tema olarak seçtiği yazılarıyla da çok eleştiri aldı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BİLİNEN
VE BİLİNMEYEN TANRI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

13 Önsöz
17 BÖLÜM I. GİRİŞ
25 BÖLÜM II. ORTAK ZEMİN
31 BÖLÜM III. PANTEİZM
39 BÖLÜM IV. PANTEİZM
47 BÖLÜM V. ORTODOKS TEİZMİ
55 BÖLÜM VI. HAYAT AĞACI
65 BÖLÜM VII. TANRI'NIN TASVİRİ
73 BÖLÜM VIII. EBEDÎ HAYAT
81 BÖLÜM IX. BİLİNMEYEN TANRI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ÖNSÖZ

R. A. STREATFEILD
(Orijinal metnin editörü)

"**Bilinen ve Bilinmeyen Tanrı**" ilk olarak 1879 yılının Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarında, *Müfettiş* adlı mecmuada makale dizisi olarak yayımlanmıştır. Hemen akabinde Samuel Butler, büyük olasılıkla tekrar yayımlamak için çalışma metnini revize etmiş ancak bu amacını hiçbir zaman hayata geçirememiştir. Elinizdeki güncel basımda revize edilmiş metin, tarafımdan ele alınmış ve olası bir sapmadan sakınılmıştır. Bununla birlikte, Butler'ın metinden çıkarmayı uygun gördüğü bazı kısımlar, gerek onun argümanlarına açıklık kazandırdığını düşündüğümden; gerekse de onun hayranlarının mahrum kalmak istemeyeceği türden karakteristik düşünceler ve ifadeler içerdiğinden, tarafımdan çalışmaya dâhil edilmiştir. Butler'ın eserleri listesinde *Bilinen ve Bilinmeyen Tanrı*, 1877 yılında basılmış olan *Hayat ve Alışkanlık* ve 1879 yılı Mayıs ayında basılmış *Evrim, Eski ve Yeni* adlı eserlerden sonra gelmektedir. Bu üç eserin içerik ve konularının birbirine oldukça yakın olduğuna değinmekle birlikte; *Bilinen ve Bilinmeyen Tanrı* adlı çalışmanın kendinden evvelki diğer çalışmalarla olan bağlantısı, çalışmaya olan ilgiyi arttıracaktır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İNSANOĞLU, MESELELERİ, DEĞERLERİNİN tam tersi oranda tartışmaya hazır oldukları her an, sorular hepimize daha derinden temas edeceği için, onların var olduğunu yadsıyan, onları görmezden gelen, sorulara dillerini tutmalarını tembihleyen, onların çok zaman önce çözüldüğünü ve artık ortada sorun olmadığını savunacak kimselere daha fazla yükümlülükler düşmüştür.

Doğrusunu söylemek gerekirse bu, şimdiye dek pek çok alanda yapılmıştır, bizim yaşamımızı ilgilendiren, embriyonik aşamalar, kan dolaşımı, solunum gibi pek çok hayati değer taşıyan eylemler dahi uzun yıllar önce, tekrar sorgulanamayacak şekilde formülleştirilmişlerdir -tüm bunlar sanki yıllar öncesinde keşfedilmiş gibi bir tavır takınılmıştır. Lâkin eski çözümlere yapılan mukayeseler, bu konuda çok fazla fikir birliğinin günümüze ulaşmadığını akıllara getirmekte, içten içe yanan bu tatminsizlik sonrasında açık bir savaşa dönüşmektedir; çözümler ilk bakışta yerini bulmuş gibi görünse de içlerinde pek çok nesli kısmen kurban etmiş gizemler kalmıştır.

Ancak pek çoğu tabiatımızın bu eğiliminde, alay vesilesinden

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

başka bir şey görememektedir; diğer bir yandan bu kimseler, hayatın işleyişine dokundurma yapmaya cesaret etmeden evvel, dünyanın kendi içerisinde bir muhakeme düzeni oluşturacak kadar eski olduğunu savunurlar; onun yıllar yılı süregelen pervasızlığını gerekçelendirmeden duramazlar. Çünkü bizler, hakkında az şey bildiklerimizden korkarız; buna karşılık olarak da, çoğu zaman acil ve süratli olmak kaydıyla hep bir eylem içinde oluruz. Hâl böyle iken bizler, kendi muhakeme yeteneğimizi devreye sokup gerekli kanıtları, düzenlemeleri ve yorumlamaları yapmaktansa, kendimizi ve diğerlerini sorunların çoktan hasıraltı edildiğine ikna etmeye çalışırız. Dahası, eylemlerimiz, ortak bir yaptırım söz konusuymuş gibi bir görünüm alır; sonrasında bu görünüm kalıplaşır. Hemen herkes için kalıplaşmış çözümlere itaat etmek ve onları kavramak daha kolay gelir, onlara uyuyan bir köpek gibi davranılarak, gerçeklerin altında yatmasına izin verilir çünkü birileri konuşmaya başlarsa Babil'i uyandıracak ölümcül gelişmelerin meydana gelmeye başlamasından çekinilir.

Cevapları sürekli ertelenmiş önemli soruların çözümlerini talep etmektense, dünyanın üçkâğıtçılar ve aptallardan oluştuğunu, hayvanlar ve bitkiler gibi içgüdüsel bir düzene sahip olduğunu kabullenmek daha kolaydır. Eğer ortada karşı karşıya gelinmesi gereken bir direnç, bir anlaşmazlık ve atalet olmamış olsaydı tüm teorik dengeler altüst olurdu, ne değişmez uzuvlarımız ne de kalıtsal yatkınlıklarımızın farkında olabilirdik; günlük ve saatlik olarak değişimler yaşayan, yalancı ayaklar çıkaran amiplerden bir farkımız olmazdı. Milyonlarca yıldır süregelen bir yaşam biçiminin içine doğmuş olduğumuz doğrudur; bizden evvel yerleşmiş ve bizim mukayese ettiğimiz alışkanlıklar oldukça köklü oldukları için tarafımızdan sarsılmaları zordur. Bu nedenle, belki de denesek keyif alacağımız birtakım şeylere doğrudan nefret besleriz. Ancak bizim konumuz, beğeni ve nefretlerimizin hangi sebeplerle ortaya çıktığı değil aksine onların ta kendisidir. Canlıların değişime uğrama yetilerinin olduğunun keşfedilmesi büyük bir şaşkınlıkla karşılanmış ve bu keşfe karşı yapılan, ham, sığ ve abes ifadelerin yerini aydın-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lanmaya bırakması yüz yıldan fazla zaman almıştır. Canlıların değişime karşı duran tarafının, değişimi destekleyen tarafından daha ağır olması nedeniyle, sağduyu ve tahammülü takdir etmeyi öğrenmemiz de başka bir yüzyıla mâl olabilir.

Buna rağmen, her ne kadar tutucu, ne kadar ahmak ve yerleşmiş görüşleri -ne oldukları fark etmez- yeterli delil olmadan sorgulamaya kalkışabilecek kadar günahkâr olursak olalım, çevremizde gerçekleşen değişimlere, fikirlerimizle, isteklerimizle ve eylemlerimizle uyum gösterdiğimiz gerçektir. Atalarımızın yaşadığı gibi bir çevre ve düzende yaşamaktan keyif aldığımızı düşünebiliriz, bu da bizim hayata attığımız her adıma köklerimizin izini kılavuz edindiğimizi, içsel iletişimden ya da çevremizi saran gerçeklerin ifadelerini yorumlamaktan kaçındığımızı gösterir. Gerçekler bize rağmen ifadelerini değiştirirler ve bizler yine kendimize rağmen yaş değiştiririz, belki de bizi sarmalayan gerçekler aslında olduklarından daha fazla değişirler. Öncelikle canlının mı yoksa çevrenin mi değiştiği sorunu, bu ikisi arasında çözülmeye bırakılacak kadar an meselesidir; ancak hangi görüş baz alınırsa alınsın, canlı ile çevre arasındaki ilişkilerin değişmesiyle birlikte canlının çevreye ya da kendine uyum kattığı gerçeği değişmeyecektir ya da maruz kaldığı zorlu süreçler dolayısıyla canlı, kendi kimliğinin dahi farkına varamadan hayata veda edecektir.

Bu şartlar altında, canlı bu iki yoldan birine devam etmek durumundadır: Çevresindeki değişimlerle birlikte yavaşça ve devamlı olarak değişmeli, bunun bedelini o an ödemeli, karşı karşıya kaldığı en ufak değişimleri dahi, kendi hayatına uygun biçimde yansıtmalıdır; ya da ufak değişimleri mümkün olduğunca ertele-yip sonrasında daha büyük ve ses getiren değişimler yapmalıdır.

İki rota da aslında prensipte birbirinin aynısıdır, farklı olan ölçeklerdir, biri diğerinin minyatür hâlidir, Atlantik'teki asıl dalgaların içindeki ufak dalgacıklar misali; ikisinin de kendine göre avantajları ve dezavantajları vardır. Bu nedenle herkes kendine en uygun gördüğü yolu uygulayacaktır. Çoğu, kolayca ulaşabilecekleri ve daha yüzeysel olanlarla yola devam edeceklerdir; ulaşılması

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

daha zahmetli ve daha derinlerde olanların ele alınması ise daha sarsıntılı olacaktır, büyük eylemleri bir araya getiren süreçler gibi bu yolda tutunmak da uzun zaman alacaktır.

Hayvanlar solunumlarını ve kan dolaşımlarını çok ufak eylemlerle, çoğu zaman bir dakika içinde gerçekleştirirler; ancak, bazıları, günde sadece iki ya da üç kez beslenirler ve yılda bir seferden fazla çoğalmazlar. Onların yavrulama dönemleri hayatlarının en meşgul zamanlarıdır. Temel olarak, hayvan formlarının değişimi esaslı bir süreçtir; ancak oldukça uzun ve zorlayıcı olan bu sürecin hissettirdiklerinin ya da sonucunun neşe ve keyif getirip getirmediği, değişimin adım adım ve uygun bir biçimde gerçekleşip gerçekleşmediği konusu tartışılabilir; onlardaki değişim süreci bir devrim niteliğindedir. Ya da (hemen hemen aynı şey) neşe denen duygu, bizler uzun zaman ne yapacağımızı düşündükten ya da henüz sonuca bağlayamadığımız fikirlerimizi bir düzene koymaya çalıştıktan sonra birdenbire gelen mutlu düşüncelerle karşılaştırılabilir.

Bir sonuca bağlarsak, genel olarak, ufak sorunlar çözümlere daha yakındır; buna karşılık, sorunlar ve değişimler ertelendikçe onlara olan ihtiyaç duygusu artar ve daha zahmetli bir hâl alırlar.

Daha geniş çaptaki sorunlara, onlarla doğru orantılı çözüm yöntemleriyle yaklaşmanın avantajı aşikârdır. İlk olarak, tüm karmaşık gibi görünen şeylerin belli bir sistemi ya da parçaları arasında bir düzeni vardır, dolayısıyla parçalardan birinin çalışması diğerine bağlıdır ve diğerleriyle bir grup hâlindedir, tıpkı bir iskeletin eklemleri ve onlara bağlı olan kaslar, tendonlar vs. gibi. İskelet sisteminin işleyişine karışmak demek düzeni karıştırmak demektir; dolayısıyla, yapmak istediğimiz ya da uzun süredir yapmayı düşündüğümüz şeyleri hayata geçirmek için uygun zamanı beklemek düzene birden müdahale etmenin de önüne geçer. Diğer bir avantajı ise yeniden yerleşim süreçleri arasında oluşan uzun boşluklarda sorunlara daha çok dikkat edilebilmesidir. Tutku ve ön yargıların durulması için zamana ihtiyaç vardır. En son çözümlenmiş meselelerin ardından geçen zamandan sonra yenilenen ve

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tazelenen dikkatin yeni sorunlara odaklanması çözüm sürecini güçlendirir. Üçüncü olarak, olacakları tahmin etmektense bu tarz alternatif deneyimleri uygulamak hem daha kolay hem de daha güvenlidir. Reformcular, vezne memurları gibidirler ve iki kötü türleri vardır: biri ödemeyi ânında yapanlar diğerleri ise hiç ödeme yapmayanlar.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İKİNCİ BÖLÜM

Ortak Zemin

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

TANRI'NIN VARLIĞI VE DOĞASI üzerine yapacağım muhtemel tartışmalara gelecek tepkileri yeterince tolere eder biçimde açıklamalar yaptığım kanısındayım. Seçmiş olduğum konu karşısında okuyucunun herhangi bir ciddiyetsizlik ya da iğneleme ile karşılaşmayacağını temin ederim. Bu sebeple, belirlediğim plan üzerinden ilerlemeyi umuyorum, bu planın içinde herhangi bir şüphe ya da yapay düşünceye yer verilmemiştir, kelimeler, bizim onlara yüklediğimiz anlamlar dâhilinde ve herkesin bildiği kesinlik, açıklık ve hassasiyet ile ele alınmıştır.

Tanrı'nın tanımı konusuna gelince; onun, yaratan, yöneten ve tüm canlıları muhafaza eden bir *Güç ve Varlık* olduğu gerçeği ötesinde söyleyecek bir şeyim yok. Canlıları yöneten ve onlara hayat veren bir *Gücün ve Varlığın* hakkında, diğerlerinin yaptığından daha fazlasını gösterecekmiş ya da kanıtlayacakmış gibi yapamam. Bilinç ve iradenin kaynağına inebilmek için *Tanrı*'nın yüzündeki peçeyi indirebilmek şöyle dursun, bilinç, irade ve uzuvlar arasındaki ilişkiyi dahi gösterebilme kabiliyetim yoktur. Bunu yapmaya kalkışmış ve Hristiyan ya da rasyonalist fark etmez, bozguna uğ-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ramamış tek bir felsefeci yoktur; ancak benim yapmayı umduğum iki şey var: Öncelikle, adına *Tanrı* demekten öte bir anlam veremediğimiz, tek bir *Varlığın* ya da canlılara hayat veren tek bir *Yaradanın*, tek bir gücün, olduğu gerçeğini, modern bilimin yaptığından daha iyi bir biçimde kanıtlayabilirim; ve ikinci olarak, bu yüce *Varlığın* ispatı için, daha önce yapılanlardan daha fazlasını yapabilirim ancak kendime ve diğerlerine erişilebilirlik olarak değerlendirildiğinde söyleyeceklerimin daha önceki çalışmalarda da söylenmiş olması muhtemeldir.

Bu durumun, çoğunluk tarafından Panteizm olarak kabul edildiğinin farkında olarak, tutarlı ve akılcı yanları ile tutarsız ve absürt tarafları arasındaki farkı da göz önünde bulundurarak tekrar ele alma girişiminde bulundum. Dolayısıyla, Panteizm adlı doktrini inceleyecek ve sizlere onun ne kadar anlaşılmaz ve değersiz olduğunu göstereceğim.

Daha sonra, varlığından şüphe olmayan *Tanrı*'yı, o *Varlığı* tanımlayacağım; insanoğlunun, *Tanrı*'nın bir benzeri olarak yaratıldığını, O'nun var olan tüm karakterleri bünyesinde barındırdığını; O'nun, yaşayan her canlıda, insanda, bitkide, hayvanda var olduğunu ve bizim bedenlerimizin onun ruhunun tapınakları olduğunu göstereceğim; O, varlığını, yarattıklarının içine katan, onlarla büyüyen onlarla yaşayan, hareket eden, onlardan olandır; onlar O'ndan, O ise onlardandır; onun varlığı sadece baba oğul kutsal ruh üçleminde bir *Teklik* değil, *Sonsuzluk* içinde bir *Teklik* ve *Teklik* içinde bir *Sonsuzluktur*; aklımızın kıyısına dahi gelmeyecek ölçüde ebediyete sahiptir; kâinatın sınırsızlığı kadar sonsuz; ve dün de, bugün de yarın da, hep aynı, değişmeyecektir. Bunları çok ufak bir anlam kargaşasında anlatıyormuşum gibi görülebilir ancak, tutarsız ve çelişkili düşüncelerim, onlara anlam katmaya çalışacak olan beyninizin süzgecinizden geçerken hayal ve halüsinasyon görmenize neden olacak kadar acılı bir süreç olmayacaktır, çevremizde sürekli gördüğümüz etten kemikten yaratılmış varlıklar kadar açık, belirgin ve rahat anlaşılır bir süreç olacaktır; kaldı ki, ardından, etrafımızdaki canlılara ve hatta kendimize baktığımız o karanlık camlar aydınlanacaktır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bunların yanı sıra, *Varlığın*, dünya üzerindeki etik egemenliğini nasıl sağladığını ve kendi kurallarına göre nasıl ödüllendirdiğini ya da cezalandırdığını göstereceğim.

Bunu yaptıktan sonra ise, *Tanrı*'nın şu an çoğunlukla kabul gören tanımı ile benim burada açıklayacağım ve ispatlayacağım tanımı arasındaki kıyaslamaları yapmaya çalışacağım. Son olarak, sözde ateistler ve sözde teistler arasındaki farkları, kelimelere dayandırarak okuyucuya aktaracağım, *Tanrı*'nın varlığını kabul eden az sayıda teist varken, günümüzün en alelade modern bilim adamları dahi *Tanrı*'nın varlığını inkâr etme eğiliminde ve alışkanlığında olduğundan dolayı, inançlı olma durumu daha az önemli addedilmektedir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Panteizm

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Rahip J. H. Blunt, ***Mezhepler,*** *Sapkınlıklar vs. Sözlüğü* adlı eserinde Panteistleri, "*Tanrı*'nın her şey ve her şeyin *Tanrı* olduğuna inananlar" olarak tanımlamıştır.

Temsil edilen fikirlerin kesinliği ve tutarlılığı onları ifade eden kelimeler ve sözcüklerin değerleri aracılığıyla bize ulaşıyorsa şayet, "*Tanrı* her şeydir ve her şey *Tanrı*'dır" cümlesinin bir kıymeti yoktur. "*Tanrı*"yı, Yaşayan Birey sıfatına indirgeyip, gören, duyan, istekleri, mutlulukları ve mutsuzlukları olan canlılarla bağdaştırdığımız sürece, ne O'nu ve O'na yakıştırılan terimleri anlayabiliriz ne de bu iki düşünceyi bir potada eritip ortaya anlamlı bir düşünce çıkarabiliriz. Beynimiz bir şeye inanmayı tercih etmişse diğerini istemsiz olarak dışlar ya da tam aksi gerçekleşir; bu nedenle, birbirinden çok farklı iki hayvandan bir melez elde edilemeyeceği gibi, *Tanrı*'yı bir "kişi" ya da onun bir benzer formu gibi düşünmemiz ve başka şeyleri de *Tanrı* gibi görmemiz de mümkün değildir. Yanılmıyorsam eğer, tutarsız fikirlerin verimsizliği ve birbirinden farklı cins ve ırktan bitki ve hayvanların birbirlerine karşı kısır kalmasının temelinde aynı mantık yatmaktadır çünkü fikirler de, bir-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

biri ile bağdaşmayan farklı düşüncelerin aynı potada bir araya gelip bir anlam bütünlüğü oluşturamaması sonucu kısır döngüye girerler. *Hayat ve Alışkanlık* adlı eserde bu konu üzerinde çok daha fazla durdum ancak burada daha fazla uzatamayacağım.[1]

Benzer biçimde, *Ruh* diye adlandırdığımız görünmez bir varlık tarafından canlandırılan, sınırları olan somut bir mevcudiyeti yani "kişiyi", *Tanrı* ile bağdaştırmamız mümkün değildir. *Tanrı*'yı, bizim ona yüklediğimiz anlamların hiçbirini karşılamayan "kişi" kelimesi ile tahayyül etmemizi isteyen yaklaşım ateistik bir yaklaşımdır ve *Tanrı* kelimesini anlamsız, realiteden uzak ve aslında hiç var olmayan bir yoruma dönüştürmektedir. Düşüncelerimiz bizim uzuvlarımız gibidir, değişimler yavaş ve kabul edilebilir ölçüde olduğu sürece hayatımızın büyük bir kısmına yayılırlar ancak aniden ve şiddetli olduğu takdirde kontrolden çıkabilirler.

Her şeyi *Tanrı* ile bağdaştırıp onu "kişi" olarak tahayyül ettiğimizde, O'nun da aynı özelliklere, becerilere ve sınırlara sahip olduğunu ima etmiş oluruz.

Yine aynı şekilde "her şeyi" de bir kişi olarak değerlendiremeyiz. "Her şey" demek, yeryüzünde ve dışında var olan her şey demektir ve böyle bir kişinin olamayacağını hepimiz biliriz. "Kişiler" derken etten, kemikten ve kandan oluşan insanlardan bahsediyoruz; ara sıra konseptimizi bitkiler ve hayvanları da içine alacak ölçüde genişletebiliriz ancak şimdiye dek bunu yapamadık, umarım onu yapabileceğimiz günler de gelecek. Aşağıda, bitkiler ve hayvanlar ile ilgili herhangi bir konu yer almayacaktır. Kişisel olarak üzerinde duracağımız tek gerçeklik, yaşayan, canlı bedenlerdir; bu bedenler somuttur, belli sınırlardan ya da gözün gördüğüyle sınırlı bazı ölçülerden oluşmaktadır. Ve bu somut sınırlara, bizim ruh ya da can dediğimiz soyutluk tarafından hayat verilmektedir. Her insan bir birey olmalıdır- şöyle ki, ruhunun maskesi olarak taşıdığı bedenle, ona o enerjiyi veren gücün hislerini konuşarak kelimelere dökebilmesiyle bir karakter olmalıdır. Tüm yönleriyle var olmalıdır.

---

[1]Butler 1887'de basılmış olan *Şans mı Marifet mi?* adlı eserinde de tekrar bu konuya değinmiştir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ancak "her şey" canlı değildir. Hayvanların ve bitkilerin, insanlar tarafından "kişi" olarak anılabilmesi için makul nedenler vardır. Her bir hayvanı ya da bitkiyi kişi olarak kabul edebiliriz; koral polipler gibi alaşım kişiler olarak ele alabiliriz, ağaçları ise her bir tomurcuğu ayrı bir canlı olan ve alt kimliklerden oluşan bir kümenin yorumu gibi görebiliriz. Bu örnekleri çoğaltabiliriz ve umuyorum çoğaltacağız da; şöyle ki, örnekler çoğaldıkça fikirlerimiz bu durumu daha kolay kavrayacak ve kabul edecek; tüm hayvanların ve bitkilerin görünmeyen tek ve sonsuz bir uzantı tarafından bir araya getirildiğini düşünürsek yaşayan her bir canlının o ağaçsı yapıdaki yerini alıp bir kişiye dönüştüğünü fark edebiliriz. Ancak okyanusları, kıtaları ya da havayı kişinin bir parçası olarak ele alamayız; bunları sadece kişinin yaşamını formlandıran etkenler olarak görebiliriz.

Bu soruyu bizlere sormak, içinde üç Japon balığı yüzen su dolu bir çanağı Japon balıklarının bir parçası olarak görmemizin istenmesi gibidir. Fiziksel olarak yapılması imkânsız bir şeydir bu. Japon balıklarını bir aile olarak görürüz, meydana geldikleri ebeveynlerin özelliklerini taşıyarak oluşmuşlardır, bu nedenle biri diğerinin uzantısıdır, Japon balıkları, familyasının bir bireyidir, tıpkı bir ağacın dalları ve tomurcukları gibi; ancak hiçbir hayal gücü, çanak ve suyun bir kişiliği olduğunu tanımlamamıza yetmez, çünkü cansız varlıklara şahsiyet yüklememiz hiçbir zaman söz konusu olmamıştır. Bu nedenle, bize "*Tanrı* her şeydir ve her şey *Tanrı*'dır," diyen öğretiye göre "her şey"i canlı birer varlık olarak; ya da *Tanrı*'yı cansız bir varlık olarak ele almamızı gerektirir ki bunlar mümkün değildir.

Daha önce alıntı yaptığım Bay Blunt'ın makalesine devam edecek olursak:

> Linus, Stobaeus tarafından günümüze aktarılmış bir paragrafta, sonrasında Spinoza tarafından benimsenmiş bir kavramı ifade eder: 'Tek bir güç yönetir her şeyi; her şey bir uyum içindedir ve her bir parça bütündür; parçaların meydana geldiği tek bir bütün vardır; en sonunda bu parçalar yine bir bütüne; çeşitliliğinin bir-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

liğine dönüşecektir. Öğrencisi Orpheus, bundan başka bir doktrini aktarmamıştır.

"Orphic felsefesinde usta olan" Pythagoras'a göre, "dünyanın ruhu, bütünün içindeki parçalara nüfuz etmiş olan İlahî bir güçtür ve insanoğlunun ruhu, bu güçten sızarak meydana gelmiştir. Dünya da bu *Sonsuz Aklın*, *Tanrı*'nın kesin bir yansımasıdır." John Scotus Erigena öğretisine göre, "Bütün *Tanrı*'dır, *Tanrı* bütündür."

Champeauxlu William iki yüz yıl sonra şu öğretiyi sürdürmüştür:

"Tüm bireysellikler tek bir özün içindedir ve çeşitler onun önemsiz kazaları ve geçici özellikleridir."

Benalı Amalric ve *Dinantlı David* kusursuz bir Panteizm teorisi ortaya atmışlardır. Amalric'e göre, "Bütün *Tanrı*'dır ve *Tanrı* bütündür. Yaratan ve yaratılanlar tek bir vücuttur. Düşünceler aynı zamanda hem yaratıcı hem de yaratılandır, taraflı ve tarafsızdır. *Tanrı* her şeyin sonudur ve her şey en nihayetinde O'na dönecektir. Tüm bireyler insanlığa mensup olduğu gibi insanlık da tek bir ebedi gerçeğe aittir."

Dinantlı David buna ek olarak şu açıklamayı getirmiştir:

"Bedensel bir bütünlük hayal edin. Beden, ruh ve sonsuzluk, bu üçü aslında tektir ve aynıdır."

Giardano Bruno dünyayı, "İlahî bir ruha sahip devasa bir hayvan" olarak tanımlamıştır. Dünyanın cansız olan kısmı bu İlah'ın dışındadır, bu nedenle akıllarımız, gerçek yaşamda, rüyalarda olduğu gibi tutarsız sanrıları kabullenmezler. Ancak bu yüzyılın başlarında kabul görmüş olan evrim teorisinin haricinde, "dünyanın tanımını", "devasa bir hayvan" şeklinde yapmak mantığa uygun değildir. Giardano Bruno, kendininkinden daha kesin olan Dr. Erasmus Darwin'in Buffon teorisini ve Lamarck'ı baz almadığından dolayı, bu yaklaşımları bir kestirimden daha öteye gidememiştir. Ve şöyle devam etmektedir: "Doğum, hayatın kaynağından yayılmaktadır; ömür ise onun devamıdır ve ölüm, ışınların kaynağına geri dönebilmesi için gereklidir." Bu yaklaşım iyi bir şekilde

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

başlamakta ancak mistik bir şekilde sonlanmaktadır. İngilizce çevirisini orijinali ile kıyaslama fırsatım olmadı ancak Giardano Bruno'nun bu konudaki detaylı incelemeleri elimde mevcut.

Spinoza, *Tanrı*'ya değil, dünyaya iman etmemiştir. Jacobi'nin ifade ettiğine göre o bir Ateist değil Akozmisttir. Ona göre, "*Tanrı* ve Evren tektir, ruh ve beden, niyet ve eylem de aynı şekilde ve hepsi özünde *Tanrı*'ya dayanmaktadır."

Okurlarımın, yukarıdaki görüşlerde, onları iletmek için kullandıkları sözcüklere pek de önem verilmediği konusundaki düşünceme katılacakları kanaatindeyim. Sözcükler köleler gibidir; çok az bedeller karşılığında onlara sahip olabilir ve dilediğimiz şekilde kullanabiliriz. Elimizdekini ise en iyi şekilde değerlendirmeli, israf etmemeliyiz. Yukarıdaki alıntıların büyük kısmında, kelimeler kısır ve yetersiz kalmıştır: bize ivme kazandırmak ve düşünceyi kabul ettirmek konusunda eksiklerdir. Bu nedenle bizler, bize verilenleri anladığımız biçimde kalıplara döküp daha sonra onlara hayat verdiğimiz için fikir ve görüşlerin ifade ediliş biçimi oldukça mühimdir. Bu fikirlerin üzerinden yola çıkılarak başka fikirler üretilemez, üretilse dahi, böylesi ivmeden uzak ve olağan dışı olan fikirler, zihnimiz tarafından kabul görmeyecektir. Eğer bu düşünceleri çok detaylı ve yakından incelersek, belki sonunda ufacık bir gerçekliğe ve aklımızın kabul edeceği tutarlılığa rastlayabiliriz; ancak bu rastlantıda bulduğumuz sorunu çözemeyecek kadar ufak bir bulgu olur. Sorunları çözümleyebilmemiz için çok daha fazla gerçekliğe ve tutarlı, anlamlı bilgilere ihtiyaç vardır. Diğer bir deyişle ne kadar çok gerçeklik varsa o kadar az sorun vardır.

Yapılan her işin başlangıç evrelerinin zorlu ve kârsız olduğu, Panteizmin ileriki dönemlerindeki gelişmelerin, başlangıcındakinden daha mantıklı ve anlaşılır olacağı konusunda ısrar edilebilir. Ancak ne yazık ki durum böyle değil. Bay Blunt'ın makalesi üzerinde yaptığım çalışmalar esnasında, sonraki Panteistlerin öncekilerden yüz kat daha kafa karıştırıcı olduğunu gördüm. Kant, Schelling, Fichte ve Hegel okurken kendimizi, umutsuz bir bataklığın içinde debelenen adamlarla karşı karşıya kalmış gibi hisse-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

diyoruz; dillerinden hiçbir şey anlamıyoruz - onların da kendilerini anladıklarından şüphe ediyoruz ve bunun sonucunda onları okuyup geçmekten başka bir şey yapmıyoruz.

Bir sonraki bölümde ilk Panteistlerin mücadelelerini ve hatalarının nedenlerini ele alacağım.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Panteizm

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İLK PANTEİSTLER, UĞRUNA mücadele verdikleri iki birbirinden farklı düşünce tarafından yanlış yönlendirilmişlerdir: Bunlardan ilki, paha biçilmez bir değeri olan gerçek, diğeri ise peşine takılan herkesi yanlışa sürüklemiş bir fantom. Gerçek olan düşünce, varlığın bir olduğu, ruha can veren, yönlendiren, hayvanlara ve bitkilere hayat verenin tek olduğudur, yani tüm bunlar ortak zekânın bir ürünü, bir dışavurumudur ve tek gerçekliktir; fantom ise, maddelerin kaynağına inme, enerjinin çıkış noktasına varma mücadelesidir bu şekilde emek verdikleri felsefeyi, kimsenin dayanaksız olarak itham etmesine ve sorgulamasına fırsat vermemeyi, kaynağını göstermeyi hedeflerler.

Sık ormanlık alanlar gibi fantomlardan geçtikten sonra atalarımız gerçekliğe dair bir işaret yakalamışlar, bu onları ürkütüp kaçıracak kadar mükemmel bir gerçeklikmiş, tekrar çıktıkları o sık ormanlığa geri dönmüşler ve böylece aradıkları şeyin, varlığı kanıtlanmış bir fantom olduğunu duyurmuşlar. Bunun üzerine, kolaylıkla elde edilebilecek ve gizli kalan diğerlerine de ışık tutabilecek, ebedi gerçeklerle baş etmek yerine, keşfettikleri şeyi gör-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

mezden gelerek çalılarla, dikenlerle dolu yolu takip etmişler ve daha ağır bedellerle karşılaşana dek frenlememişler.

Büyük düşünceler bu yolla bulunmamışlardır. Onlar kendi arzularıyla kendilerini ifşa etmiş ya da çok ufak nazlanmalardan sonra ortaya çıkmışlardır. Bu, zenginlik ve güç gibidir; eğer bir insan bunların içine doğmadıysa hayatı boyunca onları yakalamak için uğraşır. İdeallerindeki hayata yakın olanlara özlem duyarlar. Hâl böyle iken, ortada henüz tamamen erişilememiş ve bilinmeyen pek çok gerçek varken bile ilk Panteistlerin bunları düşünebilmiş olabilmeleri onların gerçek birer peygamber ve kâhin olduklarını düşündürmüyor değil. Linus, bu teoreminde ne söylemek istemiştir diye kendimize soracak olursak: "Her şeye hükmeden tek bir güç vardır."(?) Şöyle sorabiliriz, okuru ve onun üstünde oturduğu sandalyeyi yöneten güç nasıl aynı olabilir? Sandalyeye hükmeden güç derken ne kastediliyor? Eğer biraz çaba harcayarak kendimizi bir şeylere inandırmışsak, bu sorgulamalardan sonra arkamızı bile dönmeye kalmadan o inançlar uçup gidecektir. Onları ne sıklıkta sorguladığımız ya da birbirleriyle bağdaştırmaya çalıştığımız fark etmeksizin, doğru ve faydalı olduğuna inandığımız bu inanışlar, bu sorgulamalar sonucu içlerindeki anlamsızlığı dışa vuracaklardır.

Eğer Linus bu beyanını canlı varlıklarla sınırlamış olsa ve tek bir güç tüm bitki ve hayvanlara hükmeder demiş olsaydı dahi mantığa ve gerçeğe çok daha yaklaşmış olurdu. Bu inanışa göre ise tüm hayvanlar ve bitkiler tek bir hücreden meydana gelmiş olduğu için her biri diğerinin kuzeni olurdu, yani ağaç formunda devasa bir hayvan gibi düşünün, her bir bitki ve hayvan aslında aynıdır, yüz yıllık bir ağaç ile henüz büyüyen bir meşenin hücresi birdir. Bu kolayca anlaşılabilir ancak inanıyorum ki zamanla da bugün olduğundan daha açık bir şekilde görünür olacaktır.

Linus, "*Bütün* tektir ve her teklik bir *Bütün*dür; her şey bir bütünden meydana gelmiştir," dediği zaman, kelimeleri, kendilerinin ve diğerlerinin onlara yükledikleri anlamlar dışında kullanmayı tercih etmeyen kimseler için anlaşılması imkânsız bir teori ortaya

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

atmış olur. Her bir teklik nasıl bütün olabilir? Tek bir Londralı nasıl tüm Londra olabilir? Bu düşüncenin de bir bakımdan ele alınabilir olduğunu biliyorum ancak sonuç odaklı düşünüldüğü zaman bu düşüncelerin bizlere ulaşıp yerini ve değerini bulması çok uzak ihtimaldir. Durum canlı varlıklarla sınırlandırılmadan, her tekliğin tek bir bütünden meydana geldiği nasıl söylenebilir? Linus gibi, evrim teorisini kabullenmesi zor görünen birinin, tekliği bu bütünlükle bağdaştırması nasıl mümkün olur?

"Her şey" kısmını, "canlı olan her şey" olarak sınırlandırdığımız vakit, evrim teorisini kabul etmiş oluruz, "Her bir pay *Bütüne* aittir" dersek, tüm hayatların birbirine akraba olduğunu, tüm mülkiyetlerin de aynı temel özelliklere sahip olduğunu kabul etmiş oluruz ve bu şekliyle Linus'un yaklaşımı sürpriz bir şekilde gözümüze gerçeğe yakın ve mantıklı gibi görünebilir.

Canlı ve cansız varlıkların aynı öze sahip oldukları söylenebilir, o zaman bir sandalye çürüyüp çimlenebilir, sandalyenin üzerinde biten çimler bir inek tarafından otlanır, yine o inek insan tarafından yenir ve yine benzer süreçlerle adam bir sandalyeye dönüşebilir; ancak bu olgular, "her şeye hükmeden tek bir güç vardır" deyişiyle temsil edilemez - varsayalım ki, bir sandalye ve bir adam var; bahsettiğimiz sandalye, bilinçli, aktif ve adamla yardımlaşma ve bir iş birliği içinde olan canlı bir varlıksa, o sandalye ve adama aynı gücün hükmettiğini söyleyebiliriz, aksi hâlde, kelimelerin normal anlamlarından sapmış, dilin tüm avantajlarını ve etik yaptırımları geçersiz kılmış oluruz.

"Her şey tekrar bütüne dönüşecektir" iddiası da, her şeyin tek bir özden, hidrojen ya da her neyse, geldiğini ve sonunda tekrar ona döneceğini savunmak kadar mantıklıdır; ancak "çokluğun tekliği" konusuna bir açıklama getirilmelidir; aksi hâlde bize bir yararı dokunmayacak kadar karmaşık bir anlam ortaya çıkar.

Peki, "Dünyanın ruhu, bütünün içindeki parçalara nüfuz etmiş olan İlahî bir güçtür," derken ne kastedilmektedir? Bana göre ve bana kalırsa birçok insana göre, dünyanın ruhu tanımı uygun bir ifade değildir. Toprak, hava, su olmadan, içinde bitkiler ve hay-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

vanlar yetişen bir dünya düşünmek mümkün değildir. Dünyanın bir ruhu ve hayatları olduğunu söylerken ne denmek istenmektedir? Bu yerine göre değişir mi? Beslenebilir mi? Kendini yenileyebilir mi? Ses çıkarabilir mi ya da onun hissettiğini anlamamızı sağlayacak davranışlarda bulunabilir mi? Kendi sonunu hazırlayabilir ve bunu hatasız bir şekilde başarabilir mi? Şayet bunları yapamıyorsa, ruhu bedenden ayrılmış dediğimiz, cansız bedenini toprağa gönderdiğimiz ve artık ruhsuz olan ölü bir adamdan ne farkı vardır onun ruhunun? Düşüncelerimizi sonsuza dek aynı yerde tutmak için yapılabilecek herhangi bir müdahale olabilir mi? Eskiler, nehirlerini *Tanrı* kabul edip onlara taptıklarını, insanların temelde aynı olduklarına inandıklarını söylerlerdi; bu söylediklerinin onların gerçek inançları olduğunu varsaysak bile bu bizim için kabul edilebilir olabilir mi? Taşların toz hâline dönüşmesini engelleyen şeyin taneciklerini bir arada tutan enerji olduğunu varsayarsak, taştaki bu enerjiyi alıp başka bir forma dönüştürmek nasıl mümkün olabilir; diyelim ki, (doğru olabilir de olmayabilir de) insanın hayatta kalmasını sağlayan şey de hücrelerini bir arada tutan ve yapılandıran enerjidir; diyelim ki taşın içindeki enerji yaşayan formda bir enerjiye dönüştürülebilir ve tüm bunlardan sonra, bu yorgun düşüncelerin uzun ve zahmetli yolculuklarından geriye kalan tek ifade "dünyanın ruhu" olsun. Yukarıdaki tüm bu varsayımlar bir yana dünyanın bir ruhunun olup olmadığı konusu dahi bizim ortak kavramlarımızla uyuşmamaktadır, bunların kendilerine göre birer anlam ifade ettiklerini savunan kimseler haricinde bizim düşünce yapımızda anlamlı bir ifade zerreciği bırakabilecek kadar dahi yeterli değillerdir. Güçlü zihinlerde ancak güçlü düşünceler ve ona yakın tarzda fikirler barınabilir; bunun yanı sıra güçlü fikirler her daim basit ve kesindir, çağdaş düşünce yapısı ile uyum içerisindedir.

Hareket eden, beslenen, kendini yineleyebilen, hafızası olan ve sonunda ölen en ufak bakterilerde var olan bir ruh hayal edelim. Amiplerin istekleri vardır ve isteklerinin farkındadırlar, istekleri doğrultusunda kendilerini değiştirebilirler; bu, dışarıdaki koşul-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ların modifikasyonuna zemin hazırlayan ve onun kendi içinde başlattığı bir ön modifikasyon sürecidir. İçsel olarak başlayan modifikasyon süreci dışsal etkenler tarafından takip edilirse süreç başarılı olmuş olur; bunun bilincinde olan amip ise çok daha özgürce üreyebilir. Eğer dışsal koşulları, kendi yararına olacak şekilde dönüşmeye ikna edemezse ve dışsal etkenler onun benliği ile uyum içinde olmayı kabul etmemekte direnirse, ruh endişeye kapılır, solmuş bir çiçek gibi cansızlaşır ve ölür. Uyku zamanları haricinde uzun süre ruhsuz var olabilen bir canlı hayal etmek mümkün değildir. Ruh ya da bizim kendi dilimizde adına "ruh" dediğimiz bilinmeyen soyut varlık ve yaşayan organizma kendiliğinden birleşmiş ve ayrılamayacak derecede birbirlerine dayanmış durumdadırlar, bizler her ne kadar onları birbirinden koparmaya çalışsak da onlar bizim uğraşlarımızı boşa çıkarıp, iki âşık gibi, bize rağmen bir araya gelirler. Uzun zamandır evli olan bu iki özü birbirinden ayırmaya kalkışmamalıyız.

Devasa bir bataklık olan Panteizmin henüz kıyılarında dolaşan kimseler tarafından ortaya atılmış ve çok az bir anlaşılırlık özelliği taşıyan bu kavramlarla zihnimizi meşgul etmektense daha farklı konularla ilerlemeyi öneriyorum. Panteistler, kişiler için kullanılan zamirleri kişileri kast etmeden kullanırlar; "ondan", "o" diye bahsettikleri, kaçınılmaz sınırları ve sınırlı kabiliyetleri olan insanoğlu değildir. Bay Blunt'ın başka bir makalesinde de belirttiği üzere Panteizm, "Hakikatte Ateizmden pek farklı değildir; dünyaya hükmettiğine inanılan, şahsi bir ilah, Yüce *Tanrı* inancı yoktur, bu da Ateistik bir yaklaşımdır," ve tekrar, "Teizm, ruhun üstünlüğüne inanır, Panteizm de aynı şekilde; ancak Teizmdeki ruh, öz bilince sahiptir, başlı başına bir benlik ve var oluştur, her şeyin üzerinde aktif bir kontrol sahibidir; Panteizm ise ruhun hayvan üstü bir varlık olduğuna inanılır, ancak ruh bilinçsiz, gayrişahsi, mantık dışıdır ve ona ivme kazandıran bedendir."

Eğer Panteizm'in vardığı bu hüküm doğru ise -benim topladığım bilgilere bakılırsa ancak tutarsız bir bilgi kadar doğru olabilir- Panteistik *Tanrı*, kendi müritlerini dahi görmezden gelme girişiminde olan bir gerçekliktir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sıradaki bölümde, oldukça yaygın bir biçimde kabul görmüş olan Ortodoks *Tanrı* inancını ele alacak ve Panteist inanç ile kıyaslayacağım. Aynı şekilde, *Tanrı*'nın varlığını kabul etmeyen ve avunduğu görüşlerle akıllarımızda herhangi bir *Tanrı* konsepti oluşturmayan Ateizmi de ele alacağım.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BEŞİNCİ BÖLÜM

Ortodoks Teizmi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Panteizmin, alışık olduğumuz "*Tanrı*" kelimesinden farklı anlamlar ve tanımlar kullanarak gerekli tatmini sağlamakta başarısız olduğunu gördük. Daha önce de bahsettiğim gibi -korkarım ki çok kereler- *Tanrı*'yı, bağımsız bir varlık, betimlenemeyecek kadar büyük bir güç ve yeti olarak tanımlayan hiçbir tasavvur ne geçmişte ne de gelecekte bizler için herhangi bir değer ya da anlam teşkil edecektir. İnsan mantığı tarafından böyle bir *Varlığın* oluşu doğru ya da dolaylı olarak kabul ve aşikâr edilmiş ise şayet, *Tanrı* vardır. Aksi takdirde, *Tanrı* olmasaydı bizler şu an bildiklerimizi bilmiyor olurduk. *Tanrı* olmasaydı bilinç olmazdı. Gayrişahsi bir *Tanrı* demek, gayrişahsi bir kimsenin de var olabileceği demektir.

Ne yazık ki, Ortodoks teolojisini yakından incelediğimizde, *Tanrı*'nın varlığının herhangi bir surette insan mantığında vücut bulmadığını ve onun üzerinde etkileri olmadığını varsaydığını görmekteyiz. Athanasian Creed'in, "mükemmel insan, makul bir ruh ve insan bedeninin bir araya gelmesi" tanımındaki üçlü dışında, Onun sadece ruhani bir yapı olduğuna inanılmaktadır.

Kendimizi yine bir ikilemin içinde buluyoruz. Bir yandan, Pan-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

teizmdeki ile aynı zorlukların içine çekiliyoruz, eti ve kanı olmayan ya da ona benzer canlılar kişi değildir; buna göre bizim şahsi *Tanrı*ya inanmamız gerekiyor; yani gayrişahsi bir kişiye inanmak gibi.

Bu, daha önce de gördüğümüz gibi, başka bir ad altında Ateizmdir, tüm *Tanrı* fikirlerini ortadan kaldırmaktadır; bu kelimelerle insan zekâsının kavrayabileceği bir noktaya varmak mümkün değildir, bizim görüş açımızdan farklı bir noktayı hedef göstermektedir, aynı yönde ancak uzay boşluğunda bizim bildiğimiz yıldızların çok daha ötesindeki farklı yıldızlar gibi; bütünüyle yıkıcı ve gerçek bir anlamı olmayan, sadece eğitimsiz ve cahil kimselerin kanabileceği türden fikirler aktarmaktadırlar. Aksi takdirde, insan aklı gibi bir temel -yani, her zaman makul ve kabul edilebilir bir dünyaya ait bilgilerin yer aldığı- yıkılabilir; her şey yerle bir olabilir, kare dairelerimiz ve yuvarlak üçgenlerimiz olabilir, saçma ve anlamsız gibi kavramlar ortadan kalkabilir, aklın sınırlarını zorlayan gizemler olağanlaşabilir. Bu durumu koruyacak birkaç irade çıkacaktır ancak bu iradeler göz ardı edilecektir; gayrişahsi kişi artık bir değer ifade etmeyecek ve ruhani *Tanrı* formu Ateizm temeline dönüşecektir.

Diğer taraftan, eğer *Tanrı*, "Makul bir ruh ve insan bedeninin bir araya gelmesi" ise, sahip olduğu bedenin diğer insanlar gibi olması ve belli zamanlarda belli yerlerde bulunması gerekir. Dahası, "mükemmel insan" tanımına layık olan "insan bedenleri"nin yaptıklarının aynısını da yapmak ya da insan bedeninden ayrılmak zorundadır. Fikirlerimiz bizim organlarımız gibidir; sınırlı bir alanda az miktarda esneklik payları ve koşullara uyum sağlama güçleri vardır; ancak bu güç oldukça sınırlıdır. Genel bir kural olduğu üzere, yavru, onu meydana getiren ebeveynlerinden çok az belki de hiçe yakın farklılık gösterir ya da ikinci kuşakta eğer cinsler birbirinden oldukça farklı ise böyle bir şey mümkün olabilir, at dediğimiz zaman aklımıza değişik olarak en fazla midilli gelebilir; iyi tanımlanmış bir at tasviri karşısında zihnimizde, eşek, zürafa ya da zebra benzeri hayvanlardan çok daha farklı cinslerin

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

canlanabilmesi olası değildir. Uçan bir at heykeli yapabiliriz, ancak bu fikir cahil kimselerden başkasına mantıklı gelmez. Dolayısıyla "insan bedeni" derken, bizim mantığımıza ya da dilin doğru kullanımına saldırıda bulunmadan, "insan bedeni"nden çok daha az farklı bir şey ima edilebilir. Ancak ima edilen şey, yiyen, içen, kendini harcayıp tekrar toparlayabilen bir varlıktan farklı olamaz. "İnsan bedeni" ancak, tüylü kanatları ve kuş gibi gagası olan uçan atların var olduğuna inanan basit ve batıl insanların kanacağı türden bir tamlamadır.

Son olarak, Ortodoks inancına göre *Tanrı*'nın ikinci kişisi olan, "insan vücudu" ve "makul bir ruh" kombinasyonuna sahip olan "mükemmel adam"ın var olması yeterli değildir, bu kişi aynı zamanda yeryüzünde ya da dışında var olmak durumundadır. Eğer kendisi yeryüzünde ise Avrupa, Asya, Afrika, Amerika ya da herhangi bir adada olmalıdır, eğer onunla tanışmak mümkünse gözle görülebilmeli ve diğer tüm mükemmel adamlar gibi görünüp algılanmalıdır; aksi takdirde, mükemmel adamların değersiz bir benzerinden daha fazlası değildir. Ancak yeryüzünde insanlar tarafından görülebilen hiçbir "mükemmel adam" *Tanrı* muamelesi görmeyecektir.

Öte yandan, eğer bu *Tanrı* kişilik, dünya dışında bir katmanda var ise, sahip olduğu insan bedeni, yeryüzündekilerden oldukça farklı demektir, bizim aşina olduğumuz insan bedenleri dünya dışında bir katmanda yaşayamazlar; eğer bir başına uzay boşluğunda ise, yeryüzüne ya da bir gezegene, güneşe düşmüş olması gerekir ya da ilahî bir bedenle dünyayı dolaşıyordur. Bu görüşlerden hiçbiri, dünyanın hiçbir ülkesinde ve uzayda kabul görebilecek ağırlığa sahip değildir, tüm bunlar Yüce İsa'nın kişiliğini anlamsızlaştırmaktan öte bir işe yaramamaktadır.

Hristiyanlığın ilah kavramı, sahip olduğumuz bilgilerle anlaşılmaya ve incelenmeye çalışıldığı vakit (kelimelere, bizim alışageldiğimizin çok ötesinde kuralsız ve etiğe aykırı anlamlar yüklenerek) Panteizm anlayışının sahip olduğu ikilemden aşağı kalır yanı olmadığı görülmektedir. *Tanrı* ile en ufak bir alakası olmayan

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tasavvurlar yaparak O'nu tanımlamaya çalışmak Ateistik bir yaklaşımdır. Bu, Panteistlerin, yabancı bir dilden anlamını dahi bilmeden ezber ettikleri ve sürekli tekrar edip inandıklarını savundukları reçeteler gibi aldatıcıdır. Hiç şüphe duymadan bunun mümkün olduğunu söyleyebilecek pek çok insan vardır ancak benim okurlarımın büyük bir kısmı, işin özünü, doğasını anlamadan ona inanıp inanmayacağına karar vermez.

Farklı bir *Tanrı* kavramının mümkün olduğu söylenebilir, onun somut bir varlığı olmadan da şahsi olarak var olduğunu söyleyebiliriz. Bu şekilde O'nu, başkalarına, bedeni ve kanı olan bir kadının özelliklerine sahipmiş gibi aktarma eğiliminde olmadan umut, gerçek ve adalet olarak tasavvur edebiliriz. Ve yine O'nun tek olduğunu söylediğimiz hâlde gerçek bir kadın gibi düşünemeyiz; neden *Tanrı*'yı bir figüre sığdırmaya çalışıyoruz; bir kişi olduğu eğiliminden vazgeçerek onu gücün, aklın ve zamanın en yüksek ideali olarak görmüyoruz?

Şayet "*Tanrı*" kelimesi doğru anlamında kullanılıyorsa bunda şikâyet edilecek bir durum söz konusu değildir. Pek çok kelimenin, ana fikrine zarar vermeyecek şekilde iki ve hatta üç anlamı olabilir. Orada, *Tanrı* kelimesinin, bizim mantığımızın kabul ettiği en yüksek ideallerin bir ifadesi olarak kullanılmasında eleştirilecek bir taraf yoktur, tam aksine bundan daha iyi bir ifade kullanılamaz ve kelimenin böyle genel bir anlamda kullanılmıyor olması acıdır.

Bazıları *Tanrı*'nın bu şekilde sınırlandırılmasından, sadece insan davranışlarından ve düşüncelerin türetilmiş bir fikir olarak kalmasından hoşnut olabilir. Bunun üzerine, bizim *Tanrı*'ya olan köklü inancımızın *Yaşayan Kişi* temelli olup olmadığı sorgulanabilir? O'nun, insan zihnindeki tüm değişimlere rağmen akıl almaz biçimde güçlü, büyük, sevgi dolu ve buna rağmen zorlu olduğu fikri mevcuttur. İçinde hiçbir surette din inancı barındırmayan ve tıpkı vahşi hayvanlar gibi saldırgan olan birkaç topluluk olduğunu biliyorum ancak çok uzun zaman önce, büyük çoğunluk Yaşayan bir *Tanrı*'nın, Ruh'un olduğu, onun her şeyi kendi iradesiyle doğru şekilde yaptığı fikrini benimsemiştir. Bu fikrin, bir dayanak olma-

dan sadece mistik duygularla bu kadar uzun zaman boyunca akıllarda -birbirinden oldukça farklı felsefelere sahip- nasıl süregeldiğini sormak bizim doğal hakkımızdır.

Tanrı'nın sonsuzluğunun sürekli beyan edildiği gerçektir, *Tanrı*'nın herhangi bir limiti ya da sınırı olmadığı da; hudutları ve limitleri olmayan bir *Tanrı*, gayrişahsi bir *Tanrı*'dır; gayri şahsi *Tanrı* inancı ise Ateizm'dir. Ancak bu görüş, arkasından geldiği başarılı temeli sarsacak bir tutarsızlıkta olmayabilir mi? Peki böyle bir görüşün üzerine bizler, büyüklüğünden şüphe edilmeyen ancak somut olmayan ve görülemeyen varlık için belirtilen bu ifadelerin aldatıcı olduğunu düşünemez miyiz? Eğer onlar varlığını hissettikleri ancak nerede olduğunu söyleyemedikleri bir canlıya inanıyorlarsa, onun sonsuz bir Ruh olduğunu iddia ederek olası sorgulamalardan kaçınıyorlardır, hem hissettikleri ve inandıkları şeyin büyüklüğünü ispatlamak zorunda olduklarını düşündükleri hem de savundukları bu hissin belirsizliğinden kurtulmak için böyle bir tanıma başvuruyorlardır.

Henüz gelişim aşamasında olan bir fikrin tutarsızlık ya da belirsizliklerinin olması bizleri şaşırtmamalıdır, düşünce tarihinin en başından bu yana, fikrin olgunlaşıp belli bir mantık çerçevesine oturup oturmayacağı zamanla anlaşılmıştır. Biraz miskinlikten biraz fikri ortaya atan kimselerin onun doğru olduğunu beyan etmesinden ve kısmen de yeni bir doğruya ulaşmış olduğunu varsaymanın verdiği heyecandan kaynaklı olarak, tutarsız fikirler olması gerekenden daha fazla sürede gündemde tutulmuştur; buna rağmen sonunda fikirler kendi kendilerini ekarte etmişler ve yerlerini, kendilerini daha iyi ifade edebilen fikirlere bırakmışlardır. Bir fikrin oluşum aşamasında tutarsızlık ya da mantıksızlık olmazsa gelişim ve sonuç aşamasında uyum ve mantık olamaz. Fikirlerimizin tutarsız oluşunun temelinde *Tanrı*'yı hâlâ tamamen bulamamış olmamız yatmaktadır ancak bu, uzun ve özenli çalışmalar sonucu onun var olmadığı ve hiçbir yerde bulunmadığı anlamına gelmemektedir; tam aksine, detaylar tutarsız olmasına rağmen ana fikir, onun varlığına inanıldığı yönündedir.

Ancak kişisel ve maddesel olmayan bir *Tanrı*'nın olamayacağı unutulmamalıdır; eğer kişisel ise, evrende ve zamanda sınırlı olan, kendi istek ve arzuları doğrultusunda hata yapabilen ve tahminleri doğrultusunda ilerleyen insanoğlu ile kıyaslandığında akıl almaz derecede büyük bir varlıktır. Peki bu varlık nerededir? Dünya üzerinde olabilir de olmayabilir de ama ondan böyle sıradan birinden bahseder gibi bahsetmekten daha büyük bir ahmaklık var mıdır? Bize yabancı ya da bizim onlara yabancı olduğumuz kimselerin olduğu başka evrenler yok mudur? O vardır, hep var olacaktır ve somut bir bedene sahip olmalıdır. Peki öyle ise nerede bu *Tanrı*'nın bedeni? Onun vücut bulma gizemi ne?

Diğer bölümde işim, bu soruların cevaplarını sizlere göstermek olacak.

ALTINCI BÖLÜM

Hayat Ağacı

Ateizm, Tanrı'ya dair her şeyi reddetmektedir. Panteizm ve Teizm ise benzer biçimde bize *Tanrı*'nın varlığını kanıtlamaya çalışırlar ancak sözlerini gerçekleştirmek konusunda başarısızdırlar. Bize önerdikleri bilgiler ışığında bizim *Tanrı*'yı öğrenmemizi sağlayamazlar hatta kendileri dahi bize sundukları ile bizim bilincimizin O'nu idrak edebileceğini iddia edemezler. Bize O'nun kişisel *Tanrı* olduğunu ancak O'nun cismani olmadığını anlatırlar. Bu maskelenmiş Ateizmdir. Bizim arzu ettiğimiz Bireysel *Tanrı*, O'nu göremesek dahi duyularımızda bıraktığı o görkemli varlığıyla kendini hissettirir. Aslında böyle bir *Tanrı* hiçbirimizden çok uzakta değil; eğer son üç bin yıl boyunca insanoğlunun düşünce tarihinde meydana gelmiş akımları geniş çapta ve derinlemesine araştırırsak, onların günümüze taşıdığı iki büyük ve istikrarlı oluşumun insan ırkını nasıl daha nitelikli hâle getirdiğini gözlemleyebiliriz. Bunlardan biri Çoktanrıcılıktan Tektanrıcılığa yönelme; diğeri ise Politipizmden ilk zamanlardaki -tüm hayvanların ve bitkilerin tek bir özün türevleri olarak kabul edildiği- Monotipizm'e yani protoplazmaya geçiştir.

Hiçbir beşer, bu denli güçlü, derin ve kalıcı eğilimlere kendi aleyhine olacak biçimde karşı koyamaz. Eğer kendi baskın fikirleri, geçmiş zamanlardaki görüşler ile uyum içerisinde olursa, yaşayan tüm canlıların kaynağı olan tek bir *Tanrı* inanışı olduğunu görecektir. Tek bir ruh ve ruhu doğru düşünmesi için şekillendiren bir modifikasyon formu; bir ruh, bir beden, bir *Tanrı* ve bir Hayat.

Ruh ve bedenin bir araya gelmesi sancılı bir süreç olmuştur ve bir araya geldikten sonra onlar artık iki değil tektir. *Tanrı*'nın Ruhu tarafından mülk edinilmemiş hiçbir canlı organizma yoktur ve yaşayan organizmada can bulmayan *Tanrı*'nın Ruhu insanoğlu tarafından algılanamaz. *Tanrı* ve Hayat bir dağ gibidir, farklı açılardan baktığımızda ayrı taraflarını gördüğümüz ancak etrafını dolaştığımızda aslında tek ve aynı olduğunu anladığımız. Bitkiler ve hayvanlar âlemi *Tanrı*'dır ve *Tanrı* hayvanlar ve bitkiler âlemidir.

Sıkça tekrarladığım üzere, hayvanlar ve bitkiler âlemini tek bir özün uzantısı olarak görmeliyiz. Hemen ele geçirilmesi zor, karmaşık kimseler için bu fikri daha detaylı açıklamalıyım belki de, bizler yüzeysel özelliklerimizle daha ilgili olduğumuz için kendimizin de o karmaşık kimselerden birini olduğumuzu anlamakta başarısız olabiliriz. Burada, önceki çalışmalardan bir alıntı yapabilirim.

> Fizyologlar, insan vücudundaki her bir hücrenin, bizim, kıyasla daha karmaşık olan kendi ruhumuzdan farklı olarak zeki ruhlara sahip birer birey olduğunu, tıpkı bizler gibi doğup, yaşayıp, öldüğünü kabul etmiştir. Onlara, 'biz', 'ruhlarımız', 'kendileri', 'bireyler' ya da nasıl hitap etmek istiyorsak öyle hitap edebiliriz ancak bize bağlı ruhların ya da bizim varlığımızdan ya da bizim bir parçamız olduklarından, mikroskobik bir canlının spektrum analizi ya da bir tarım işçisinin İngiliz yasalarının işleyişi hakkındaki bilgisinden daha fazlasını bilmeyen 'kendilerinde' gerçekleşen sayısız duyu ve dürtü akışı gerçekleşmektedir; ve aynı şekilde bizler de alışkanlıklarımızın ve duygularımızın bizlerden çok farklı işlediği konusunda çok fazla bilgi sahibi değilizdir.[2]

[2] *Life and Habit*, s:110

Bu alıntıyı şu sorunun takip etmesi doğal karşılanmalıdır:

Varlığımızı, bağımsız ve tek olarak ya da onun kapsam ve tasarımını algılayabilme yetimiz olmasa dahi, kendimizi, önceden planlanmamış biçimde bir araya gelerek daha büyük bir form elde edilen atomlardan meydana gelmiş gibi hayal etmekten kaçınmamız mümkün müdür? Burada da aynı şekilde herhangi bir cismi ya da bizim cisim olarak tabir ettiğimiz maddesel boyutları olmayan ruhani bir varlıktan söz edilmemektedir, burada bize oldukça saçma bir biçimde zekâ vakumu yapılmakta ve bahsedileni sevmemiz emredilmektedir ancak söz konusu olan varlığın bedeni, kanı, kemikleri, organları, duyuları ve bize benzer ölçüleri vardır, uzun yılların geçmesi ve insanoğlunun yaşadığı büyük değişimler sonucu tarihte yaşanan acı süreçler geride kalmıştır.
"Organik bir varlık," yazar Bay Darwin, "küçük bir evrendir, küçük bir kâinattır, tıpkı cennetteki sayısız ve sonsuz yıldızlar gibi akıl almaz ölçüde çok organizmanın bir araya gelmesidir." Eğer bu sonsuz sayıdaki küçük organizmalar bizim bir parçamız ve oluşumumuzun süreci ise bizler de daha büyük bir yaşam sürecinin bir parçasıyız demektir.

A

Bir ağaç, kendine bağlı pek çok ağaççıklardan meydana gelir, her bir filiz kendi çapında bireydir. Mercan poliplerin büyüme biçimleri de ağaçlar gibidir, ortak bir doku ve iskelet sistemi üzerinden dallara ayrılan bireysel polipler mevcuttur. Burada, çoklukta birlik ve birlikte çokluk görmek bizler için zor değildir çünkü bireysel ağaçların ya da poliplerin bir araya gelerek oluşturduğu jelatinimsi dokuları gözlemleyebilme şansımız vardır. Ağaç ya da poliplerin iskeletleri cansız olsa da olmasa da; ve doku, ağaç kabuğu ya da jelatin olsa da olmasa da, her ikisi de bireysel tomurcukların bir araya gelerek kök salmış hâllerinden oluşmaktadır; yani bireyler arasında, görünüşte var olan o çarpıcı iletişim gerçeğinden daha sahtedir. Gerçek olan iletişim gözle görülmeyendir ve ruhlar âlemindeki her bir ruh gibi o da her bir tohumun canlılığını içermektedir, "Evdekilerden birinin *Tanrı*'nın sözcüsü ol-

ması", "Birlik içinde yaşamak", yani pratikte birbirine benzer olan yakın görüşlerin, tüm şartlar altında kendilerini bir araya gelerek ifade etmeleri gibi. Bu, "organizmaların doğru biçimde bir araya gelişine" kanıt gösterilebilir bir durumdur ancak görünürdeki ortak iskelet sisteminin cansız oluşu, bireylerin bir araya gelip bütünleşmesine engel değildir.

Tüm ağaçsı dokuları görünmez olan bir ağaç aklımıza getirelim, filizler ve yapraklar havada, destek olmadan ve birbirinden bağımsız duruyormuş gibi görünür, yani ortaya alışılagelmiş, dalları ve yapraklı bir bütün olan ağaç görüntüsü çıkmaz.

Farklı yaşlarda üç ya da dört yaprak, bulundukları dalın ucunda, havada bir arada dururlar; yaşlı olanlarının rengi sararıp düşmeye durmuşken en genç olanları hâlâ hassastır ve tomurcuktur.

Çok derin bakıldığında bu yapraklar arasında çok ince dalların büyüdüğü gözlemlenebilir ancak bir tomurcuk açmamışsa bunu fark etmek oldukça zordur. Sonrasında bu ağaç, dallarıyla birlikte bir bütün görünümünü alır.

Ayrık kümeler birbirinden oldukça farklıdır, mesela meşe yaprakları, alıç yaprakları, at kestanesi yaprakları vb. ancak her bir dal kendi türüne ait yaprakları barındırır üzerinde.

Gövde, tüm iç dallar ve yapraklar yok olsa dahi, orada burada yaprak fosilleri kalır; herhangi bir yöntem ya da seçme olmadan doğanın cilvesi dediğimiz olay tarafından ortadan kaldırılmış gibi görünürler; her bir yanı dallar ve yapraklarla dolu olan ağaç, bugünkü görüntüsüne ulaşabilmek için milyon yıllar geçirmiştir ve o anki görüntüsü aslında kendisi değildir. Tüm yaprakların görünmez dalların ucunda olduğunu varsayalım, şu an birbirlerinden ne kadar farklı oldukları fark etmez, önceki zamanlarda birbirinden ayırt edilemeyecek durumdaydılar ve zamanla yaprak fosilleri üzerinde yapılan araştırmalar sonucu her bir ağacın farklı türlere ait olduğu ortaya çıktı. Son olarak, canlı olan kısımları,

artık fosil olan ve izi bile kalmamış sayısız formlarla ve görünmeyen tek bir kök ile bağdaştırılmak istense dahi onların gerçekte var olduğu inkâr edilemez bir gerçektir, tıpkı gözlerin elektriği ya da havayı görmeden de onların var olduğuna inandığı gibi. Şimdi soruyorum, tüm bu koşullar altında, sadece ağaçsı dokularını göremediğimiz hayali ağacımızı ya da bitkimizi tek bir isimle tabir etmeye, onu bir şahıs gibi düşünmeye tereddüt etmeli miyiz? Birbirlerinden ne kadar farklı oldukları fark etmeksizin tüm tomurcuklar arasında var olan ortak ruha, hafızaya ve ilkelere itibar etmemeli miyiz, bir ağaç kalıbından ziyade birliği temsil eden bu yapı, gözle de görülebildiği hâlde hâlâ cansız mıdır?

Ökse otu, üzerinde, sanki tomurcuklarından biriymiş gibi büyüdüğü ağacın dalıyla bağlantılıymış gibi görünür; o da diğer tomurcuklarla aynı bitki özünden beslenir, tıpkı süt kardeşler gibi dokular onları da beslerler, peki o zaman bizler neden ökse otlarını elma ağaçlarının bir parçası gibi görmeyiz? Herhangi bir süreklilik ispatlamak niyeti olmadan sadece ruhani farklılıklardan -son derece farklı bakış açılarından, bir parazit ve onun üzerinde yaşadığı ağaçtan yola çıktığımızda- ikisi artık birbirinden farklıdır çünkü birbirlerinden farklı düşünürler- benzer düşündükleri sürece benzer olabilirler -kısacası onlar protoplazmadır- onlar, biz ve tüm canlılar bu ortak özde bir araya gelmekteyiz.

Bizler de ağaçlar üzerindeki yaprak kümeleri gibi kendi kümelerimizde yer almak isteriz, hepimiz bir diğerini tamamlayan bütünün parçaları gibiyiz. Ancak yukarıda tanımlanan ağaçla, yeryüzündeki hayat arasında hayalî paralellikler yoktur; sadece *Hayat Ağacı*'nın bir tanımı olarak, çok ufak bir yol gösterici olabilir. Bir kimsenin kimliğini güçlendiren en kesin etken, olanları, kimsenin değil sadece kendinin bildiği olayları hatırlama yetisidir; ne olmuş olursa olsun olayların olduğu esnada verdiği tepkiyi hafızasında tutabilme becerisi onun yetisinin gücünü gösterir; eğer bir kimse aynı tepkiyi aynı gerçeklikle tekrarlayabiliyor ve onunla ilgili karşıt sorgulamalara katlanabiliyorsa ne olursa olsun gerçek bir sanatkârdır. Hatıralar, canlıların eylemleri sonucu sahip oldukları şey-

lerdir -ortak kimliğin hafızası- bu da onların bedeninin ortak bir ruh tarafından canlandırıldığının inkâr edilemez kanıtıdır. Bundan dolayı, tüm canlı formlar, hayvan ya da bitki olup olmadığı fark etmeksizin, özünde tek bir hayvandır; bizler ve yosunlar, herhangi bir figüratif duyuya bağlı olmaksızın aynı büyük varlığın parçalarıyız, tıpkı birbirinden farklı olan tırnaklar ve gözlerin aynı adama ait olması gibi.

Bir parçası olduğumuzu düşündüğümüz Canlı'yı, *Tanrı*'nın bedeni olarak düşünebiliriz ve bu canlının evriminde O'nun bedene dönüşme gizemini çözebiliriz.

[*Şuursuz Hafıza*, Bölüm V'te Butler şöyle yazmıştır: "Yukarıdaki makalede (*Bilinen ve Bilinmeyen Tanrı*) anıştırma yapılmıştır. Ben organik olanı inorganik olandan ayırdım ancak onları tekrar yazmaya kalkıştığımda bunun tam olarak gerçekleşmediğini gördüm ve bu yüzden yazdıklarımı yeniden yapılandırmak zorunda kaldım." Bu yeniden yapılandırma asla etkili olmamıştır ancak bunu *Şuursuz Hafıza* (ilgili bölüm) başlığından alıntı yaparak aktarmak daha iyi olacaktır: "Bu nedenle okura, evrendeki her bir atomu canlı olarak görmelerini, onları tevazu içinde hissetmelerini ve hatırlamalarını tavsiye ederim. Maddenin sonsuzluğu gibi onun hayatı da sonsuzdur; madde ve hayat, beden ve ruh olarak ayrılmaz biçimde bir araya gelmiştir. Bu şekilde *Tanrı*'yı her yerde görebilir, konvansiyonel olarak aynı deyimleri tekrarlayanlardan değil, kelimeleri kendi tabiatları ve geçerlilikleri ile kullanan kimselerden olabilir; böylece karşısındaki rakiplerle arasındaki temel farkı ayırt edebilir, iki taraf da aynı dili kullanıyor olmasına rağmen onlar kullandıkları kelimelerle söylemek istediklerinin yarısını aktarabilirlerken o istediğini tamamıyla aktarabilir... Organik canlılarla olan ortak özelliklerini temel alarak sözde inorganik olan ve inorganik ortak özellikleri temel alarak da organik olan canlıları incelemeye çalışacağız.]

YEDİNCİ BÖLÜM

Tanrı'nın Tasviri

BİR ÖNCEKİ BÖLÜMDE evrendeki her bir canlının, bitki ya da hayvan fark etmeksizin, tek bir kişiliğin bileşenleri olduğunu göstermeye çalıştım, tıpkı ayrı ayrı her bir vatandaşın tek bir devlet çatısı altında olması ya da vücudumuzdaki her bir hücrenin ayrı bir birey olması ya da ağacın her bir tomurcuğunun başlı başına bir bitki olması gibi. Böylece, yaşayan tüm canlı kümelerini, akıl almaz ölçüde büyük olan ve bir Ruh tarafından can verilen tek bir Varlık olarak görmeliyiz.

Yaşlı olarak gördüğümüz kimseleri seksenlik olarak çağırırız. Bir meşe ya da porsuk ağacı iki yüz yıllık olabilir ancak biz onları meydana geldikleri tohumlar aracılığıyla adlandırırız. Milyonlarca tomurcuk gelir geçer, yılaşırı varlıklarını tüketir ya da onarırlar; ancak ağaç hâlâ canlıdır, büyümektedir ve içinde ölü yapraklar barındırmaktadır. Yani, Hayat Ağacı da yaşamakta ve bireysel biçimde büyümeye devam etmektedir, gelişimi süresince ne kadar yeni özellik edindiği ve kaç sayıda sarıya dönüp düşen yaprağı olduğu fark etmeksizin. Bir kimsenin ruhu demek *Tanrı*'nın Ruhu demektir ve onun bedeni -bedeni olmayan bir ruh ya da ruhu olmayan

canlı bir beden olmayacağını bildiğimiz üzere, eğer *Tanrı* var ise *Tanrı*'nın bedeni de olmalıdır- çoklu protoplazmalar, hayvan ve bitki kümeleridir.

Tekrar edelim. Günümüzün Tanrıbilimcileri bizlere *Tanrı*'nın var olduğunu anlatırlar ancak *Tanrı*'nın bir bedeni olduğu fikrinden dehşete kapılırlar. Bizler *Tanrı*'ya inandığımızı söyleriz ancak bizim akıllarımız somut bir bedene sahip olmayan Varlığın zekâsını algılamayı reddeder. "O zaman nerede," diye sorar Tanrıbilimciler, "Sizin *Tanrı*'nızın bedeni?"

Bizler cevap veririz: "Yeryüzünde birbirini andıran tüm canlı varlıklar tek bir bireydir." Onların aralarındaki manevi bağ, gözle görülen ve onların düşüncelerimizde ayrışmasına neden olan farklılıklardan çok daha gerçektir.

Okurun, bir doğa bilimcinin gözünden pervanenin durumuna ve tarif edilemeyecek derecede hassas ve güzel olan o kanatlarının işlevselliğine bakmasını sağlayalım; ya da sinek kuşunun durumuna bakmasını sağlayalım. Onun uçsuz bucaksız ve sonsuz *Doğa* içinde, nasıl hayvanlar âleminin en ufak canlısı olduğunu ve incelediği canlının koca bir sonsuzluğu simgelediğini hatırlayalım. Baktıklarının sadece ölü kabuklar olduğunu, pervanelerin ve sinek kuşlarının canlıyken nasıl akıl almaz biçimde muhteşem olduklarını hatırlatalım. Ona evrenin büyüklüğünden, hayvanlar ve bitkiler âleminde gece gündüz hiç durmaksızın, insan aklının alamayacağı ölçüde süregelen döngülerden ve eylemlerden bahsedelim, tüm bu formların ta ki köklerinin bulunduğu ve oradan çıkıp tek bir canlı oldukları ortak zeminde karşılaşana dek diğer canlılara aktarılmaya devam ettiğini hatırlatalım. O, sıradan bir Tanrıbilimciden daha kıymetli olan merakı ve anlayışı doğrultusunda *Tanrı*'nın gerçekliğini ve somutluğunu fark etmeyecek mi?

Tanrıbilimcilerin hayalindeki *Tanrı*, bulutların üzerinde meleklerin arasında oturuyor ve melekler sevinç içinde trompetlerini çalıp, tıpkı doğu masallarındaki bir zorba gibi onu eğ- lendirmeye çalışıyorlar; ancak biz onu kuşların, çiçeklerin yapraklarına, arkadaşlarımızın simalarına ve yeryüzünün en mutlu noktalarına çı-

kardık. Bu nedenle, Onu sadece, gücü ya da iyiliği dolayısıyla sevmiyoruz, bu bir tür fantom gibi, boşluğunu dolduramayacağımız yere yönlendiriyoruz tüm duygusal zırhlarımızı ve sevdiğimiz ölçüde seviliyoruz.

Bu, taştan tapınaklarda elleri havaya kaldırmak gibi bir şey değildir (*Tanrı* için tapınaklarda yapılan ibadetler). Belki kalplerimizi temizlemez ancak sevdiğimiz kimselere sevgi dolu birer öpücük kondurmak kadar değerlidir. Ortodoks Tanrıbilimci ile bizler arasındaki fark geniştir ancak sahip olduğumuz ortak görüşlerden daha fazla değildir bu fark, hatta O'nun anlamlarını onun için şimdiye dek hiç olmadığı kadar açık ve belirgin hâle getirebiliriz. Mesela o, insanoğlunun *Tanrı*'nın hayal gücü ile meydana geldiğini söyler ancak söylediği şey değildir demek istediği, eğer ki *Tanrı*'sının bir bedeni yoksa; diğer yandan bizler, *Tanrı*'nın -tüm hayatın bileşiminin- insanoğluna benzer bir bedeni olduğuna, her bir hücremizin ve alt kimliklerimizin minyatür birer insan olduğuna inandığımızdan daha fazla inanmıyoruz; buna rağmen, bize bağlı olan tüm alt kolların, bağlı bulundukları ana bedenin temel ve karakteristik özelliklerini aldığına inanıyoruz. Yani kendini bozup tekrar onarabileceğine; hissedebileceğine, hareket edebileceğine ve hatırlayacağına. Bu kapsamda, ayrıca, bizler -bizim alt kollarımızın kişilikleri ve *Tanrı* arasındaki oranda duran- *Tanrı*'ya benzer biçimde yaratılmışızdır; biz, *Tanrı* ve bizim her bir hücremiz yukarıda bahsettiğimiz benzer temel özelliklere sahiptir. Bizlerin *Tanrı*'nın benzeri olarak yaratıldığımızı söylemek Ortodoks Tanrıbilimcinin yaptığından çok daha doğru olur.

"Bizler doğamızı *Tanrı*'dan almışızdır" gibi bir ifadeye adapte olmak bizler için zor olmayacaktır. Hıristiyanların yaptığından çok daha sıkı bir şekilde bu fikre bağlanabiliriz ancak bunun, O' nun için de yeni bir şey olmadığını söyleyebiliriz çünkü o andan sonra O, aramızda vücut bulacaktır. Milyon yıl öncesinden tasarladığı şeklimiz günümüze dek gelmiştir. *Tanrı*, diğer canlı formlarına olabildiği kadar insanoğluna benzer olmaz, gözlerimizin, diğer organlarımızın hiçbirinin yerini tutamayacağı gibi. Gözle-

rimizi ancak daha geniş açabilir ve şimdi gördüğümüzden daha önemli olan birtakım şeyleri de görebiliriz; insan ırkı da aynı şekilde zaman geçtikçe şimdi olduğundan daha baskın biçimde *Tanrı*'nın bir parçası olacaktır. Ancak herhangi bir canlı formunun diğerinden daha fazla *Tanrı*'ya benzer olduğunu söyleyemeyiz; O' nun yaptığı gibi her şeyi eşitlik içinde ele almalıyız, onlar öyle kaldıkları sürece, Buffon'ın söylediği gibi, "Aynı temel birlik, farklı beslenme detaylarına, gelişimlerine, yenilenmelerine (buraya 'hafıza' ekleyebilirim) rağmen, tüm organik bedenlerin ortak karakteri olmuştur." Kimine göre, *Yaşam Ruhu*nun aldığı bazı somut bedenlerden bazıları, refah açısından diğerlerine nazaran çok daha önemli olabilir, tıpkı bize göre bazı organlarımızın, diğerlerinden daha önemli olması gibi.

Ancak yukarıda, bizim oldukça mantıklı ve Tanrıbilimcilerin belirsiz biçimde kullandığı dil arasındaki benzerlikler, birbirinden ayrıymış gibi görünen iki çelişkili görüş arasındaki farklılıkları aza indirgemiştir. Bu kimseler kendi fikirlerinin en kesin olduğunu düşünseler ve Rafaelle tarafından insan benzeri biçimde resmedilen *Tanrı*'ya inansalar da, zorda kaldıkları zaman, bizler gibi inançlarına bağlı kalamazlar. Bu kimseler *Tanrı*'nın bir insan olduğunu ve ete kemiğe büründüğünü ve onun artık makul bir ruh ve insan bedeniyle bir araya gelmiş mükemmel bir insan olduğunu söylerler ancak İsa'nın normal insanlar gibi kalbi, kanı, midesi vb. olduğundan bahsetmezler. Eğer bunlara sahip değilse ondan "mükemmel insan" olarak bahsetmek beyhudedir. Onların bunu kastetmediklerinin ve kastetmek istemediklerinin bilincindeyim; ancak söyledikleri ve kullandıkları özensiz kelimelerle ciddi şekilde adım adım bu sonucun ortaya çıkmasına neden olmuşlardır.

Atalarımız, kişisel *Tanrı*'nın varlığını hissetmelerine rağmen bunu kanıtlayamamışlardır ve kendilerine oldukça uzak olan bu gerçeği kabullenme çabasına girişerek hata yapmışlardır. Bunun sonucu olarak da yıllar önce başlayıp süregelen bir dogmatizm ve teoloji meydana gelmiştir. O'nun eserlerini derinlemesine inceleyene dek *Tanrı*'ya dair kesin ve açık bir konsept oluşturma fikri

onlar için imkânsızdı; ancak derin araştırmalar sonucu hayvan türlerinin farklılıkları ve görünürde birbirlerinden bağımsız olmalarına rağmen hâlâ tek bir varlığa ait oldukları, tıpkı tüm tomurcukların tek bir ağaca ait olması gibi, fikrine varmışlardır. Onlar bundan sanki bir kinayeymiş gibi bahsederler ancak gerçeği göremezler. Bunun kelimesi kelimesine anlaşılabilmesi için öncelikle Evrim kavranmalıdır ancak günümüzde Darvinizm olarak bilinen Evrim teorisinden değil, seksen yıl öncesinde ortaya atılan eski teolojik Darvinizm ele alınıyor. Ancak bu da yeterli değildir çünkü ebeveynler ve yavrular arasındaki bağın tek kişilik algısıyla desteklenmesi gerekmektedir, nesiller arasındaki bellek devam ettirilmelidir ve bu bellek, nesiller alışkanlık olarak aynı eylemleri sergileyene ve bu durum tekerrür edene kadar devam etmelidir. Bu düşünceler günümüzde birkaçı ve geçmişte çeşitli peygamberler tarafından benimsetilmiştir.

Bu düşünceler ilk kabul edildiği zaman Ortodoks *Tanrı*'sı ile diğer kimseler tarafından benimsenen *Tanrı* arasında temel bir fark vardı; ilki onun hep var olduğunu savunurken ikincisi onun varlığının milyon yıllardır süregeldiğinin akıllarımız tarafından algılandığını savunur; ilki onun her yerde olduğunu söylerken ikincisi onun sadece yeryüzündeki canlı formlarda olduğunu savunur -yani bizim akıllarımızın kabul edebileceğinden sadece biraz daha fazlasını iddia eder. İlki, her şeye gücü yetendir ve kudretlidir; ikincisi sözde güçlü ve kudretlidir. *Tanrı*'yı, Ortodoks Tanrıbilimcilerin ona atfettiği sonsuzluktan mahrum bıraktığımız doğrudur ancak bizim ona çizdiğimiz sınırlar zaten aklın hesap edemeyeceği büyüklük ve genişliktedir; ona pay biçtiğimiz sınırların karşılığı olarak insanoğlunun ona inanma yetisini arttırıyoruz, onu sadece dilden değil kalpten ve dilden sevmelerini sağlıyoruz.

Şimdi okurlarıma sorabilirim, Tanrıbilimcilerin *Tanrısı* mı gerçektir yoksa her an etrafımızda gördüğümüz ve hissettiğimiz *Tanrı* mı?

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Ebedî Hayat

ŞİMDİ İSE, ÖLÜMDEN sonra kesin var olduğuna inandığımız hayata ve yeryüzünde işleyen etik yönetimine bir bakalım.

Eğer bir gün yapraklardan birinin diğerine, ölümden şikâyet ettiğini ve tomurcuk olup açtığı günden bu yana başına gelen zorluklardan dert yandığını duyarsak, tahminimce, onların hâline acımanın aksine isyankâr oldukları için onları hakir görürüz. Bir kere sararıp düştükten sonra, tekrar aynı -ya da benzer biçimdev- bir ağaç dalının üstünde açamayacak olmanın düşünülecek bir tarafı olmadığını onlara söyleriz, yaprak oldukları süre boyunca hissetmeden geçirdikleri değişimin benzerini ölüp yaşamın yeni bir fazına geçerken de yaşamaktadırlar. Ölümün onlardan, güncel belleklerini ve bilinçlerini alacağı doğrudur; onlar yaprak olarak ölmüş olsalar da büyümesine yardımcı oldukları ağacın içinde yaşamaya devam ederler. O ağaç ise ölü ve diri bileşenleri ile büyümeye ve yaşamaya devam eder.

Hücrelerimiz, bizimle birlikte doğup, ömrümüz süresince onlara belirlenen kotalar dâhilinde bizimle birlikte yaşar ve ölürler; ölümden sonraki yaşamda, *Tanrı*'nın bizlere, yaşadığımız hayata

karşılık, var olduğumuzun bilincinde oluşumuzdan çok daha gerçek ve etkili bir hayatı armağan olarak vereceğini görmekte neden bu kadar zorlanıyoruz? Handel canlı olduğunu düşündüğü hayatı boyunca insanoğlunda bırakamadığı etkiyi ve hareketlenmeyi öldükten sonra üç ay içinde yapmamış mıdır? İnsanı millerce uzağa götürebilecek bir güçle uyum içinde olmak varken kaygılanmak neden? Handel'ın bizim üzerimizde bıraktığı etkiden haberdar olamayacağı doğrudur ancak mesele bu değildir; kanlı canlı olmasa dahi, düşen yaprakların ağacın içinde yaşamaya devam etmesi gibi o da bizim içimizde yaşamaktadır. O *Tanrı* ile birlikte ve *Tanrı* onu, onun kendini bildiğinden daha iyi bilir.

Bu açıklamaların ve uygulamaların mantıklı kimseler için yeterli olacağı kanaatindeyim ve gözlemlerim doğrultusunda öyle olduğunun bilincindeyim. Bir gün ağacında öleceği ve yaprakların artık orada yaşayamayacağı söylenebilir; hatta, *Tanrı*lar ve *Evren* de bir gün yok olacaktır, tıpkı tüm doğanların bir sonu olduğu gibi. Ancak bu durumdan endişelenen kimseler oluşturdukları sıkıntılarla kendilerine zulüm etmektedirler; eğer müzik eğiliminde olan bir kimse kendini onun için parçalarsa bir gün ortaya çıkarabileceği hiçbir yeni kombinasyon ya da permütasyon kalmaz çünkü hepsi yorgun düşer, yeni bir tını elde edemez, o saatten sonra ona yapabileceğimiz tek şey acımak ve onu kendi hâline bırakmak olur; kendileri ve diğerleri için, hiç değmeyecek kadar önemsiz dengelere takılıp endişelenen ve ölümün onlara da geleceğini bilmeden kendini paralayan kimseler için bundan daha iyi bir ders olamaz. Ölümden ciddi derecede şikâyet eden soylu ya da neşeli kimseye rastlamadım henüz. Hepimiz, şimdiki yaşımızda kalmayacağımız ve er geç öleceğimiz için ara sıra üzgün hissetmişizdir; ancak bu duyguları iyi niyetle aşabiliriz çünkü bu durum hayatın olmazsa olmazıdır. İnsanların bu tarz hislere kapılmaması için sonsuza dek var olan bir yaşam olsaydı eğer büyümek ya da gelişmek diye bir kavram olmazdı; diğer yandan, eğer ölüme karşı bir isteksizlik olmamış olsaydı en ufak bir aksilikte herkes intihar etmeye kalkışırdı ve tüm insan ırkı on iki ay içinde yok olurdu.

Ölümsüzlüğü arz edebiliriz ancak ölümden tekrar dirilişin arz edilmesi mümkün değildir; ölenlerin haklı ya da haksız olmaları fark etmeksizin *Tanrı*'nın bütünlüğü içinde olduklarını ve bugünkü *Tanrı*'nın geçmiş hayatların toplamının bir ürünü olduğunu söyleyebiliriz; ancak onların bireysel yaşamları sona erdiğinde, daha kapsamlı bir evrene geçtiklerini düşünerek, *Tanrı*'nın birliği içinde yaşamaya devam ettiklerine inanırız, dolayısıyla onların hayatlarına vakıf olan kendileri değil *Tanrı*'dır; biz bunu ölümsüzlük olarak betimleriz, *Tanrı*'nın huzuruna geçiş olarak, *Tanrı* ile olan bu beraberlik gerçektir ve eninde sonunda tüm insanoğlu tadacaktır ve bunu kabullenmek insanların hayatını olduğundan daha sağlıklı ve mutlu kılacaktır; ortak ve yaygın olarak kabul edilen görüş sadece görünüşte gerçektir ve onun en iyisi olduğunu savunanlarda dahi çok az bir kalıcı etkisi vardır. Ortodoks inancında yer alan görüşler, kabul etmek durumunda olduğumuz gerçeklerle iyi bir şekilde uyumlaştırılmış olsa da, gerçeklerin peygamberlere özgü o algısını talep etmemek mümkün değildir.

Yeterince açıklığa kavuşmamış iki şey söz konusudur: İlki, hayata bu denli için için söylenen çokluğun içinde intiharların bu denli az olması. Diğeri ise, yeni bir hayat için sesli biçimde ağıt yakarak tekrar dirilişi arzulayanların aç gözlülüğü. Bir adamı karısının kaybından dolayı teselli ederken, en kısa zamanda ona katılmasını dileyemiyoruz; ancak adamın bundan teselli bulacağına inanırsak bunu diliyormuş gibi bile yapabilmeliyiz. Herhangi bir kızgınlık belirtisi olmadan, intiharın kendisi için iyi bir seçenek olduğunu söyleyen ve bunu bize de öneren kimsenin beni ya da bir başkasını fiziksel ya da zihinsel olarak yaralayabileceğini sanmıyorum. Pek çok kolay ve basit ölüm yolları olduğu hâlde intihar önerisi, ölümün getireceği acılardan ziyade yaşamın keyifli yanlarını bırakmanın zorluğunu ortaya çıkaracağı için kızgınlığı önleyecek bir öneridir. Dünyada oldukça fazla miktarda olan hastalıkların, para kayıplarının, şöhret kayıplarının ve en yakınlarımızın bize yaptıkları kötülüklerin insanları nasıl kendine zarar vermeye kadar götürebileceğini bir düşünelim ancak yaşanan tüm bu

olumsuzluklara rağmen kendine zarar verme ve intihar olaylarının oranı nispeten çok düşüktür, tüm bunlara katlanan kimselerin sayılarının bir hayli fazla olmasına rağmen.

Yıllarca haksızlıklara ve acılara maruz kalan masum kimselerin katılaşan ruhları birer intikam savaşçısı olmazlar. Bu tarz acı çekenleri teselli edebilir miyiz? Eğer edemezsek, bizim dinimiz, zengini iyi şeylerle fakiri açlıkla sınayan bu alaylı durum için daha iyisini yapabilir mi? Acılara katlandıkları sürece seslerinin *Tanrı*'ya ulaşacağını ve duyulacağını söyleyebilir miyiz? Soru kendi cevabını vermektedir, *Tanrı*mız bizim en derin sırlarımızı dahi bilendir: Onun her şeyi bilen olduğuna dair kalbimizde en ufak bir kuşku yoktur; O bizim inişlerimizi ve çıkışlarımızı bilir, tüm yollarımız sonunda O'na çıkar; öncesinde ve sonrasında bize şekil veren O'dur ve bizler onu böylesine mükemmel yapan bilgilere "erişemeyiz" çünkü O bize göre "çok fazla mükemmeldir."

"O zaman, nereye," der David, "Senin ruhundan ya da varlığından öte nereye gidebilirim? Senin eserin olan cennete çıkabilir ya da yine senin eserin olan cehenneme düşebilirim. Sabahın kanatlarını alırsam eğer denizin en uzak ufuklarına gidebilirim; ancak sen orada da bırakmazsın beni, yine sağ elin tutar beni. Karanlığın beni saracağından şüphe duyduğum an gecem gündüze dönüşür: Karanlık da aydınlık da sana benzerdir. Benim dizginlerim sendedir; daha annemin karnında beni saransın. Kemiklerim senden kaçamaz: bedenin toprağın altına girip onun şeklini alsa da senin gözlerin benim aciz varlığımı görür; tüm kitapların benim yazılmış uzantılarımdır. Senden nefret edenlerden nefret etmez miyim Tanrım? Ve sana karşı çıkanlara öfkelenmez miyim? Evet, onlardan, tıpkı düşmanlarımmış gibi nefret ederim."[3]

Tanrı'nın genel anlamda onlar için ne ifade ettiğini anlatan kimselerden daha açık yüreklilikle yazılmış bu kelimeler üzerine söylenecek daha önemli bir şey yoktur; bu tarz paragraflardan alacağımız teselli ve üzüntüler bizlerin derinleşmesini sağlayacaktır. Bizler ne yazık ki acıyı acı ile dindiremiyoruz ve kolay katlanamı-

[3](Psalm CXXXIX.)

yoruz; ancak hiçbir acının beyhude yere çekilmediğini gösterebiliriz ve tüm adaletsizliğin bir yerde kendini düzeltme eğilimi olduğunu söyleyebiliriz; kimse acılara isteyerek katlanmaz ancak onların yönünü değiştiren bir sihirbaz vardır; hiçbir şey boşuna değildir, ancak bizlere ne olduğunu anlayamadığımız durumlarda isyan edip *Tanrı*'dan umudumuzu kesmediğimiz sürece *Tanrı* sıkıntılarımızı yoluna koyacaktır, bizler olmasak dahi bizden sonra gelenler bunun meyvelerini alacaktır.

Tanrı'nın dünya üzerindeki etik yönetimi, onun vekilleri ve kulları olan biz insanlar üzerinde uygulanmaktadır ve insanoğlunun davranışlarına yön veren tek bir yönetici söz konusudur. *Tanrı*, kendilerine yardım edenlere yardım eder çünkü kendilerine yardım etmek demek O'na yardım etmek demektir. *Tanrı*'nın sesi, insanın sesidir, insanın sesi *Tanrı*'nın sesidir. Çevremizdekilerin yönlendirmelerinin doğru ya da yanlış olduğunu onların hislerini baz alarak içgüdüsel olarak anlayabiliriz; Filippilerin sözlerinden yola çıkarak Paul'un tuttuğu listede yazdığı üzere, "Her şeyde bir iyilik özü vardır." -Yani, yaşının getirdiği tecrübelere dayanarak bu deyim ortaya çıkmıştır. Bazen günahkârların cezalardan kaçabildiğini düşünürüz ancak cezalar her zaman gözle görülür bir biçimde insanların başına gelmezler. Eğer biri o cezayı hak etmişse hak ettiği biçimde cezalandırılır; eğer cezalandırılmamışsa da o kişinin günahkâr olduğuna karar vermekte aceleci davranmışız demektir.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Bilinmeyen Tanrı

Okurun, Tanrı'nın panzoİstİk konseptini -yaşayan tüm canlıların *Tanrı*'nın birliği içinde değerlendirildiği konsept- çoktan hissetmiş olması olayın özüne inmemiz konusunda bize yardımcı olmayacaktır ve henüz gelişmemiş olan ilkel bir hücre kendini birdenbire günümüz dünyasında bulacaktır. Yaşamın ilk filizleri dünyada nasıl yer bulmuştur? Hiçbir canlı belirtisi olmadan su ve hava nasıl meydana geldi? Dünya, yavru atomun oluşması için gereken su ve atmosferik ortamla mı şekillenip döşenmiş ve gelişimine başlamıştır? Eğer öyleyse, elimizde bir tasarım var demektir ve bu durumda bir tasarımcının olması gereklidir. Eğer öyle ise *Tanrı*'mızın arka planında çalışan ve O'na, bizim olduğumuz mesafede olan çok büyük bir kişi var demektir. Ve bu bilinmeyen *Tanrı*'nın ardında da daha farklı *Tanrı*lar var demektir.

Hayat'ın dünyayı kendi ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirmediği kesindir. En başında dünya bir alev topuydu ve üzerinde hiçbir canlı yoktu. Herhangi bir canlı formu dahi yokken -hiçbir canlı mikroorganizmanın dayanamayacağı türden, en sıcak patlamalardan bile daha sıcak bir alev topu iken- nihayetinde, herhangi

bir ebeveynin döllenmesi olmadan yaşanılabilir hâle gelmiştir. Yaşayan tüm canlıların, bizim algılayamayacağımız kadar ufak canlılardan çoğalarak ruhları ve bedenleri olan diğer türler olarak meydana geldiğini biliyoruz. En başında, dünyada hayat olmadığı için, hayatın birdenbire kendiliğinden oluştuğuna dair bir fikir de ortaya atılamaz, bundan dolayı, dünyanın bugünkü şeklini almasında dışsal bir gücün olduğu düşüncesine yönleniyoruz, bunun sonucu olarak da kendimizi karşı konulmaz biçimde dünyanın kaynağını sorgularken buluyoruz. Dünyanın döllendiricisi olan güç, bir tavuğun yumurtası ya da kayısının içinde onu mikroplardan koruyan çekirdeği gibi yavrusunu evrene hazırlamış mıdır? Sorgularken, evrenin, bir ruh ve bedene sahip *Şahıs* tarafından, oldukça düzenli ve gerektiği biçimde dizayn edilmiş olduğu cevabını yine kendimiz buluyoruz.

Eğer vardığımız sonuç doğru ise bizler de bu dünyaya hükmeden *Tanrı*'nın kulları oluyoruz, ancak onun çocukları değil; bizler çok daha büyük ve bilinmeyen bir *Tanrı*'nın çocuklarıyız; bu tanım, kendimizi bulmamız için alışılagelmiş olanlardan daha gerçektir. Tüm canlı formlarının zerreciklerden meydana gelip gelmediği konusu sorgulanabilir.

Hayat ve Alışkanlık ve *Yeni ve Eski Evrim* (her iki eserde de tartışmanın seyrini değiştirecek düzeyde ciddi girişimlere rastlamadım) adlı eserlerde öne sürülen görüşlerde doğruluk payı varsa eğer, bitki ve hayvan formları, geçmişte yaşanan sonsuz vesileler olmadan tam gelişimlerine ulaşamayacaklardır. Yumurta kendini tavuğun içinde oluşturabilir çünkü bunun nasıl yapıldığını bilir, çünkü daha önce milyonlarca kez bir tavuğun içinde bulunmuştur; onların kolayca ve çok çaba harcamadan meydana gelebiliyor olmaları bu örneğin en iyi kanıtıdır. Her bir büyüme aşamasında tavuk uyarılır, atması gereken adımları zaten biliyordur ve bunlar düzenli biçimde gerçekleşir.

Eğer durum böyle ise dünyadaki tüm canlı formları tek bir varlık olarak addedilmelidir. İlkel bir hücreden günümüze gelene dek geçirdikleri uzun değişim göz önüne alınırsa benzer sebeplerle in-

sanoğlu için de hayat ya da *Tanrı*'nın bir bileşimi olduğu söylenebilir. Çünkü o da tıpkı evrenin bugünlere ulaşması için geçirdiği sayısız hadiseler gibi pek çok evrim geçirmiştir; yaşam sınıflarının oluşması ise son olarak omurgalı hayvanların ve insanoğlunun yaratılması sonucu meydana gelmiştir, evrenlerin ve dünyaların oluşumunda hatırında kalanların bir ürünü olduğunu düşündüğümüz ve onun kişisel belleğinden yola çıkarak oluşturduğu evrim aşamalarım dışında çok fazla bir bilgiye sahip değiliz.

Kendilerini yansımaları ile ifade eden ve daha fazla peşlerine düşemeyeceğim çok az bir boşluk kaldı. Bundan sonra ancak birkaç sonuç değerlendirmesi yapılması mümkündür.

Hayatın üç büyük eş merkezli evresini biliyoruz ve dördüncüsünün varlığından şüphe etmememiz için hiçbir neden yok. Eğer ortada çok fazla olasılık söz konusu ise onun var olup olmadığından emin olamayız. Bizim en iç tabakamızın kendi hücrelerimizden oluştuğunu biliyoruz. Bu kimseler kendi dünyalarında yaşıyor, hakkımızda hiçbir şey bilmiyor ve son zamanlara kadar bizim tarafımızdan da bilinmiyorlardı. Sadece mikroskopla görülebilirler; bizden meydana gelebilirler, zihin düzensizliği dolayısıyla orada ya da burada gözlemlenebilirler, yeni çevrelerinde sürekli onlara uygun olan yenilikler arama çabası içindedirler. Ve alışık oldukları eski düzeni bulma çabası içinde ölür giderler. Onlar bizim içimizdedirler ve bizi bir form yapan bileşenlerdendirler; onlara göre biz organik ve inorganik krallıkların dünya boyutunda kıyaslamasıyızdır, çünkü onlar kendilerini organik olarak tanımlarlar ve ne olursa olsun kendilerine inorganik yakıştırması yapmazlar. Alt kimliklerin bir bileşiminden oluşup oluşmadıklarını bilmediğimiz bu canlıların öyle olduklarını düşünmemiz için herhangi bir neden yoktur, eğer kendi bedenlerimizin birleşerek meydana getirdiği birlikleri ele alırsak, bize yol gösterecek ve herhangi bir limitin olup olmadığını söyleyecek bir rehber olmadığı hâlde yukarı doğru bir limitin söz konusu olduğunu söyleyebiliriz.

Bizler hayatın ikinci eşmerkez aşamasıyız, bizler hücrelerden meydana gelen ve birleşerek *Tanrı*'nın bedenini oluşturan canlı-

larız. Üçüncü aşama ise *Tanrı*'nın kendisidir; ancak gökyüzünde pek çok yıldız görürüz ve onların çok sayıda olduklarını da biliriz. Var olan benzerlikler sonucu karşı konulamaz biçimde diğer dünyaların da bizimki ile aynı olup olmadığını düşünürüz, hayat dolu ve *Tanrı* tarafından yaratılmış olduğunu; onların *Tanrı*larının da dünyalarına hükmettiğine inanmamızı önerirler ve onun gelişim sürecinin de bildiğimiz diğerleri gibi olduğunu söylerler.

Eğer öyle ise, o da, *Tanrı*ların bir bileşeni olan daha büyük ve bilinmeyen kişiliğin bir parçasıdır, nasıl ki bizim *Tanrı*'mız yeryüzündeki tüm canlıların bir bileşimi ve o canlı formları da hücrelerin bir bileşimi ise. Bu bilinmeyen *Tanrı*'dır. Eğer aklımız varsa ikinci *Tanrı*'dan ötesini aramaya girişmeyiz. Bu, birtakım şeylerin kökenlerini bize sunmayan sisteme yapılan bir serzeniş değildir; serzeniş, bunu açıklayabileceğini öne süren sistemlere karşı yapılır, belki de bizler, günümüzde böyle bir açıklamanın gereksiz olduğuna inandırılmışızdır. Eğer sistem işlediği şekli ile sorunsuz ise yeterlidir; eğer eski sorunlara ışık tutuyor ve hâlihazırda var olan bilgilerimizin üzerine koymak için yeni umutlar doğuruyorsa, *Hayat ve Alışkanlık* ve *Evrim, Eski ve Yeni* adlı eserlerde öne sürdüğüm yaşam formunun var olduğuna inanabilirim ve bu sayfaların neticesinde; yukarıda adını verdiğim kitabın mantıklı ve inkâr edilemez biçimde takip ettiği sonuç doğrultusunda şunları söyleyebilirim:

Bizi oluşturan hücrelerden her birinin, çok az bildiği diğerleri ile bir araya gelerek o âna dek hiç tanımadığı birini meydana getirmek için bir araya geldiklerinde nasıl parıldadıklarını bir düşünelim. Kendini bu konseptin bir parçası yapabilmesi çok uzun zamanını alacak mıdır? Herhangi bir noktada kardeş hücreler tarafından onunla ilintisi olan ve sadece o an fark ettiği varlığı, insanı (ya da her şeye kudreti yeten ilah da diyebilir) kimin oluşturduğunu yeterince açıklayamadığı konusunda haklı yere şikâyet işitecek midir?

Ancak şimdiye dek geçtiği yollar üzerinde tartışmaya başlarsa dünya üzerinde başka insanların da olduğu kanaatine varacaktır.

Ancak henüz ilk defa kavramaya başladığı bir varlığı açıklamakta başarısız olması konusunda ne şikâyete ne de aksini ispata lüzum vardır.

Bu noktada hücremiz muhtemelen durur. İnsan ırkından farklı olan hayvan ve bitkiler âlemini algılamasını ve kendilerinin bir araya gelerek bir insanı oluşturması gibi onların da bir araya gelerek tek bir kişi, *Tanrı* oluşturduğunu anlamasını beklemek zordur. Anlamak ve bir çıkarım yapmaktan da öte dünyanın yuvarlak oluşu bile ona yabancıdır. Onun aşina olduğu tek dünya, bir parçası olduğu insan bedenidir.

Bizim kendi hakkımızda bildiklerimiz ona birdenbire aktarılsa karşımızda şaşkına dönmüş bir hücre bulmayız ancak evrenin sonsuzluğu onun gözlerini kamaştırabilir, güneşin ve onun uyduları ve geceleri etrafımızı saran güneşler de aynı şekilde. Bunlara rağmen gerçek varlığın bizden saklanma ihtimali muhtemeldir, tıpkı bizim bileşen hücrelerimizin algılarını aşan varlıklar olduğu gibi bizim çılgın Tanrıbilimcilerimizin tasvirlerini aşan varlıkların olması da mümkündür.

İNSAN, TANRI & ÖLÜMSÜZLÜK

İNSAN GELİŞİMİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

JAMES GEORGE FRAZER

2. BASKI

BÜYÜK TUFAN

DÜNYADAKİ TUFAN MİTLERİ ÜZERİNE BİR BAŞVURU KİTABI

JAMES GEORGE FRAZER

2. BASKI

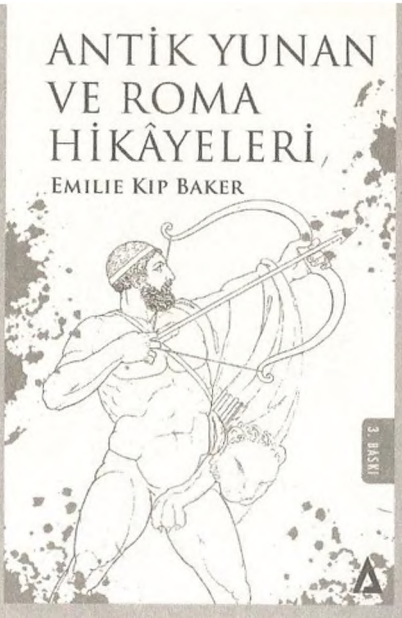
ANTİK YUNAN
VE ROMA
HİKÂYELERİ
EMILIE KIP BAKER
3. BASKI

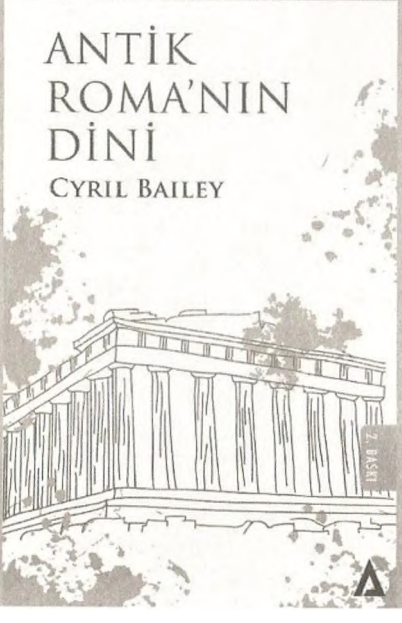
ANTİK
ROMA'NIN
DİNİ
CYRIL BAILEY
2. BASKI